

BAJAI HONPOLGÁR

Várostarténeti és Környezetvédő lap

1997. április

VIII. évfolyam 4. (78.) szám

Ára: 50 Ft

A Dunavízlgyi Főcsatorna építése 1926.

**ÁPRILIS 22.
A FÖLD NAPJA**

BAJÁRÓL INDULTAK

— DR. CSEH IMRE —

Baján született 1943-ban. A III. Béla Gimnáziumban érettségizett 1961-ben, s utána a szegedi, később a pécsi orvostudományi egyetemen tanult. Friss diplomaként 1967-ben a POTE Szülészeti és Nőgyógyászati Klinikáján lett gyakornok, majd tanársegéd. 1977 óta munkahelye az Orvostovábbképző Intézet, ma Haynal Imre Egészségtudományi Egyetem Szülészeti és Nőgyógyászati Klinikája. Az orvostudományok doktora akadémiai tudományos fokozatot 1992-ben nyerte el. 1994-ben egyetemi tanári kinevezést kapott. Fő tevékenységi területe a nőgyógyászati daganatokkal kapcsolatos kutatások és terápia, valamint a születés körül halálozások csökkentésére irányuló vizsgálatok.

Cseh professzor úr az édesanyja látogatására érkezett Bajára, de egyúttal meghevívásom is eleget tett, s így adódott a lehetőség, hogy munkájáról, emlékeiről faggassam.

- A maocsán élő közhiedelem szerint a rábetegek valamiféle hisztériai határon sorscsapás, amely egyszer csak jön, és kimenetelre elkerülhetetlenül végzetes. Együk könyveinek visszatartásánál, hogy "A női daganatok megelődéséről". Hogyan kell ezt értelmezni?

Mindenekelőtt azt jegyezzem meg, hogy a rosszindulatú női daganatok a közhiedelemmel ellentétben nem halálos kimenetelű betegségek. Ami pedig a kérdést illeti, ahhoz azt kell tudni, hogy sok rosszindulatú daganat igen hosszú idő alatt, éveken át fejlődik ki. Egy részük esetében az ép szövetek előbb egy átalakuláson mennek keresztül, s e köros változások hoznak létre az úgynevezett rákmegelőző állapotot, amelyből esetleg újabb évek alatt fejlődik ki valódi rák. Míg a rosszindulatú daganatok konkrét kivétel okáról inkább csak feltételezéseink vannak, az a folyamat bizonyított. A megelőző állapot és azon belül is a méhnyak daganatai ebbe a körbe tartoznak. Rákmegelőző állapotuk időbeni felismerésére relatíve olcsó, könnyen hozzáférhető, könnyen kivitelezhető

és megbízható diagnosztikus, illetve számos módszerrel állnak rendelkezésre. Ha tehát egy nő, aki tünet- és panaszmentes, rendszeresen elmegy olyan vizsgálatra, amelynek részét képezik ezek a szűrő jellegű vizsgálatok, akkor időben, rákmegelőző állapotban kizárható és szisztematikusan gyógyítható.

- Tegyük hozzá, hogy az nekem is közzétehető, hiszen jelentős szerepet volt mind a rákszűrés legújabb módszertanának, mind a rákmegelőző állapotok terápiajának kidolgozásában. De most hadd kérdezzek az úrról, amely időt vesztet. Hogyan él benned a bajai gyerekek?

Életem első tizennyolc évét itt töltöttem. Itt voltam kislányok, kislakolás, itt jártam középiskolába. Egy sor meghatározó élményt örökölök ebből az időből. Szépet is, keserveset is. Ez utóbbira példa az az 1956-os napfényes novemberi reggel, amikor ébredés után az ablakon kitekintve (a mai Szentháromság téren laktunk) szorjót tankok pillantottunk meg, amelyek ágyúcsőveiket befelé irányítva a főtérre toroklól utcákban álltak. Az emberek, látszólag mit sem törődve velük, jöttek-mentek, korszáltak. Egyszer csak hangosbomonódn elhangzott a felhívás, hogy öt percen belül mindenki hagyja el a teret. De nem télt el a öt perc, amikor puskalövések dörögtek, s az emberek rémtünten menekülni kezdtek. Emlékszem, többen a Sugóvica feloldi oldal sővényén dobták át magukat. Nyolcadikos kisdáik voltam akkor, de ezek a képek máig elevenen megmaradtak bennem. Akkoriban úgy híresztelték, hogy csak a levegőbe lőttek, de az igazság az, hogy aznap este ré lőtt sérülésektől elhaltak kerültek a hullaházba.

- Magam is Baján életem át a forradalom és az utána következő magyarországi napjait, de erről az epizódról nincs emlékem. Vajon a sok-sok helyenként eltemetendő emlékszámlaközből összeállt egyszer egy hiteles krónika? Néha hittel-halad bennem.

De hadd folytassam tovább a kérdezősködést. Úgye eredetét tekintve a családod nem bajai?

Édesapám erdélyi, háromszéki székely származású, s erre rendkívül büszke volt. Trianon után román iskolában érettségizett, s mivel ott semmi reménye nem volt a továbbtanulásra, néhány társával együtt átszökött a határon. A pécsi egyetemen, ha tehetésének bizonyultak, létez volt fogadni az így átkerült diákokat, sőt ösztöndíjban is részesítette őket. Édesapám így módon - és közben természetesen még munkát is vállalt - véghezvitte el tanulmányait az orvosi fakultáson. Elsősorban az elméleti tárgyak érdekelték, főleg a patológia, s így történt, hogy amikor végzett, bekerült az egyetem körbonotani intézetébe. Nyolcötves ot-tani munkatapasztalattal Makón vállalt főorvosi állást, és édesanyámmal, nővéremmel együtt onnan került Bajára 1941-ben. A családból tehát egyedül én születtem Baján.

- Ha kislakolás korodra gondolsz, kik jának elsőként eszedbe?

Az elemi iskolai tanfolyam közül Hoffmann Ilonka néniére és Kacsák Margit néniére emlékszem vissza szeretettel, felső tagozatos tanáraim közül pedig Albert Sándorné volt számomra a legkedvesebb.

- A gimnáziumról milyen emlékeid vannak?

Jók. Humán osztályba jártam. Úgy tudom, oda tudatosan a legjobbakat vlogatták össze. A tanárok, különösen az első osztályban, nagyon szigorúan fogtak bennünket. Annýira, hogy év végén az egész évfolyamon (három párhuzamos osztály volt) mindössze egy tanuló lett kicúfó. Hadd említsem meg szerénytelenül, hogy az egy én voltam! Elmondhatom, hogy évfolyam az iskolát, és a legnagyobb szeretettel emlékszem vissza tanáraimra, közülük is elsősorban Keszthelyi Gyurkóra. Kifűző pedagógiai módszereket alkalmazott az irodalomtanításban. Sose a tankönyvet kérte, sose a szabályt, hanem arra törekedett, hogy a diákok látásmódját fejlessze. Arra volt kíváncsi, mit tud a diák, s amit tud, azt hogyan tudja elmondani a többieknek. Feleléskor az első kérdése általában így szólt: "Mit olvasott?" És mindenebellelt arról beszélgette a felelőt. Én kiskoromtól fogva nagyon szerettem

olvasni, rengeteget olvastam, és már elég korán komolyabb irrodalmat is. Azt hiszem, ezzel sikerült elyernem a tanár új sámpátját már az első év elején. Az történt, hogy az első órák egyikén kihívtattam felelni, s ahogyan szokta, megkérdezte, mit olvastam legutóbb, én pedig mondtam, hogy Tolstojtól a Háború és a béke. Ez a korszerűmben nem volt éppen mindennapos dolog. Kezdeheli tanár úr azok a következő kérdést tette fel az osztálynak: "Hányfajta ember van?" A gyerekek próbálkoztak a válaszal, ki ezt mondta, ki azt. Végül a maga jellegzetes stílusában, amit annyira szerettem, ő adta meg a választ: "Kétfajta ember van, kérem. Aki olvasta a Háború és a béke, és aki nem."

Gergely Ferenc elsőben tanított minket. Őt is nagyon kedveltem. Mind szemléletben, mind történelemismeretben nagyon sokat tanultam tőle. Matematikatanárunkról, Váry Béláról és másoktól is beszéltem kellemes, de inkább röviden csak annyit mondom, hogy gimnáziumi tanáraink fejelemet és precizitást kívántak meg tőlünk, és ez a későbbiekben előnyünkre vált.

- Édesapád hosszú időn keresztül a bajai kórház tudós, nagy tekintélyű igazgató főorvosa volt. Pályorvadásosodás családi hátterét akár adománk is vehetnénk. Mégis megkérdezem, miért éppen az orvosi pályát választotta?

Azt hiszem, ebben valóban nagy szerepe van a családnak. Édesapám kórházonok volt. Nagyon szerette ezt a szakmát, hivatásnak tekintette, és a családban olyan felfogás uralkodott az orvosi hivatásról, amely ma már sajnos elveszett. Én ebben nőtem fel, s tudat alatt valószínűleg már egészen kiskoromban erre kékültem, amint az egy másodikos elemista koromban készített rajzom is bizonyította, de tudatos szándékkal első gimnáziumi koromban fogalmazzam meg.

- A segegyetemen kezeltél, de a második év után Pécsre folytattad tanulmányaidat. Miért történt a váltás?

Egyebek mellett ebben annak is volt némi szerepe, hogy akkor még édesapám példája nyomán patológiát akartam lenni, és a pécsi egyetemen oktató Romhányi professzor, aki a szakmának egyik legnagyobb alakja volt. A negyedik évben azonban, amikor Lajos professzornál szülészetet, nőgyógyászatot kezdem hallgatni, majd amikor részt vettem az azokat követő szülészet gyakorlatokon, az orvosi pályát illető elképzeléseim megváltoztak. Úgy találtam, hogy mégiscsak a klini-

kum az igazi, és azon belül is ez a pálya. Az egyetem elvégzése után sikerült Lajos professzor klinikájára bejutnom gyakorlatnoknak, majd szakvizsgáztam, tanárséged lettem, és rendkívül hamar, hétéves orvosként osztályvezető tanárséged voltam, ami azna a klinikán örülési pozíciónak számított. A gyógyítás mellett részt vettem a medikus oktatásában, és bekapcsolódva a klinikán folyó tudományos kutatómunkába.

- Milyen témával foglalkoztál?

A lepényműködéssel kapcsolatban végeztem vizsgálatokat, és ugyanekkor már a nőgyógyászati onkológia iránt is érdeklődni kezdtem. Mivel mindkét területen elengedhetetlenül bizonyos morfológia, tehát anatómiai, szövettani ismeretek, egy évig a kórházon kívüli intézetben, Romhányi professzor laboratóriumában dolgoztam. Az ott tanultaknak nagy hasznát vettem kutatásaimban, amelyek kandidátusi disszertáción megírásához vezettek (A lepényműködés megtehetőssége klinikai és morfológiai módszerekkel, 1982.), és segítésemre voltak onkológiai kutatásaimban, hiszen a rák megelőző állapotoknak vannak bizonyos sejttani, szövettani ismertetőjelei.

- 1977-ben Budapesten, az Országos Orvostovábbképző Intézetben vállaltál állást. Hogyan került erre sor?

Gáti István professzor, a szülészeti-nőgyógyászati osztály vezetője hívott meg. Ő nem sokkal korábban szintén Pécsről került oda.

- Munkaviszonyod azóta változatlan, nem úgy munkahelyed neve.

Valóban. Az Orvostovábbképző Intézet neve később Orvostovábbképző Egyetem lett, 1992-ben pedig Haynal Imre Egységsgtudományi Egyetem, de feladatkörre ma is, ami eredetileg, tehát az orvosképzés oszlopszerevéként poszgraduális képzést végez, azaz szakvizsgázást, vezetőképzést tanfolyamokat és úgynevezett szinten tartó továbbképzéseket tart, emellett pedig ritka betegségek kezelését végzi, többek közt azért is, hogy a legújabb műtéti technikákat, diagnosztikus lehetőségeket a továbbképzéseken bemutatassa. Így például csak a mi klinikánk foglalkozik néhány speciális nőgyógyászati daganattal fajta kezelésével, vagy például az eplépszias nők terhességével, és a mi speciális feladatként a nőgyógyászati rákcsúszás módszertana, szervezése, kivitelezése is.

- Rövid szakmai önéletrajzodból tudom, hogy 1981-82-ben Humboldt-ösztöndíjjal voltál.

A kandidátusi témámmal pályáztam, és meglegésemre sikerült elnyernem az egy évre szóló ösztöndíjat. Heidelberg a kontinentális Oxford. Híres egyetememé akkor talán leghevesebb egysége éppen a szülészeti-nőgyógyászati klinika volt. Abban az időben történt ugyanis egy ugrásszerű javulás a méhen belüli magzati állapotának megítélésében. Az erre a célra kifejlesztett új műszerrel, a kardiotokográfiával figyelni lehetett a magzat szív-működését, ebből következtetni lehetett arra, hogy milyen az oxigénellátottsága, továbbá arra, hogy milyen a lepénynek, vagyis a magzati légzés, táplálás és kiválasztó szervének a működése. Ezt a módszert a klinika akkor igazgatója, Kubli professzor honosította meg Európában. Amikor odakerültem, ez rendkívül fiatal eljárás volt még, mint ahogyan az ultrahang diagnosztikának a méhen belüli magzati állapot diagnosztikájába való bevezetése is.

Ez a két új eljárás hatalmas lehetőségeket nyitott meg a kutatás számára. Ebből a munkába kapcsolódnom be, és morfológiai alapsmereteim felhasználásával, valamint az intézet munkatársainak, technikai felszereltségének és Kubli professzor személyes támogatásának segítségével igen jó eredményeket sikerült elérnem.

Egy év leforgása alatt mintegy tizenöt publikációm jelent meg nemzetközi lapokban, köztük olyan is, amely a maga idejében első közlés volt a világon. Ezek a kutatási eredmények képezték az 1990-re elkészült és 1992-ben megvédett akadémiai doktori disszertációm alapját. Mellettük azokat a kutatási tapasztalatokat használhattam fel, amelyeket 1985-től már itt is, epilepsziás nők terhességének vizsgálata során szereztem. Ez utóbbi témán Halász Péter professzor, az epilepsziás legkiválóbb magyar szakértője hívta fel a figyelmem. Az epilepsziás nőbetegek terhességének kilitásánál korábban igen rosszak voltak. Elégedetlen mondatom, hogy amióta klinikánkon foglalkozunk az összes hazai esettel, a helyzet folyamatosan javult, és mára elértek, hogy egy epilepsziás nő ugyanolyan eséllyel vállalhat terhességet Magyarországon, mint bárki más.

- Beszélgetésünk elején már szóba hoztam a nőgyógyászati onkológiai kapcsolatos tevékenységedet. Mondamál erről még valami?

Nem szeretnék részletekbe bocsátkozni, ezért csak egy dolgot említek. A

megfelelően alkalmazott módszerek háló, a ráksűrűs eredménye igen gyakran rákmegelőző állapotok felderítése. Rendkívül fontos feladat ezek megfelelő kezelése. Külföldi példák és saját tapasztalatok alapján a gyógyítás hazai elveit a mi klinikánk dolgozta ki. A méhnyak rákmegelőző állapotai általában fiatal nőkön jelentkeznek, olyanokon, akik még szülni akarnak, tehát itt sokszor egyénre szabott terápiát eljárásokat kell alkalmazni, és olyan konzervatíván kell eljárni, amennyire csak lehetséges. Azt a beavatkozási fokot kell megtalálni, amely a beteg egészsége szempontjából megnyugtató, biztos, ugyanakkor nem befolyásolja a reprodukciós képességet, azaz lehetővé teszi hogy a gyógyult beteg később terhességet vállalhasson, a terhességet kihordhassa, és egészséges magzatot szüljön.

- Egy tartós külföldi tanulmányutadról már beszéltél. Merre jártál még?

Heidelbergben kívül, ahol 1987-ben még egyszer eltöltöttem néhány hónapot, rövidebb-hosszabb ideig sokfelé megfordultam.

Azt lehet mondani, kongresszusok és más szakmai összejövetelek kapcsán a fél világot bejártam. Japánban egy ideig vendégprofesszor is voltam.

- A gyógyításon és a kutatáson, a szorosán vett egyetemi tanári munkádon kívül milyen egyéb feladataid vannak? Nemrég helyet kaptam az egyetem vezetésében, dékánhelyettes lettem. Korábban egy elkülönülten keresztül, négy évig a Magyar Néorvos Társaság főtisztára voltam, ma is részt veszek a Társaság sajtófolyóiratának, a Magyar Néorvosok Lapjának szerkesztésében. Ezenkívül tagja vagyok az MTA Onkológiai Bizottságának.

- Elégedett vagy a pályádod? Sikeresnek tartod magad?

Nehéz erre röviden válaszolni. Bár az is igaz, hogy amit nem lehet három

szóban elmondani, azt talán nem is érdemes. Az én életemre vonatkozóan ez a három szó talán az alázatosság, a tudomány szerete és a barátság lehetne. Szerényen, alázatosan és tölem telhető igényeizzéssel próbálkoztam a tudomány területén, s ezáltal sokfelé eljutottam, sok fontos emberrel kapcsolatba kerültem, de az igaz sikernek azt tartom, hogy van néhány barátom, családom és büszke lehetek a fiaimra. Annak megítélése, hogy tudományos munkám eredményes-e, nem az én feladatom.

- Szerényen elhárítod az ünneptelést, de én azt hiszem, az a hősel kétszáz tudományos kötetem, amit eddig publikáltál, arról tanúskodik, hogy mindeket szaktanárságod rendkívül eredményesen munkálkodsz. Ehhez szóbeli gratulációk, és további jó munkát kívánok.

EGY KÉP, EGY TÖRTÉNET

Klossy Irén grafikusművész a bajai Tanítóképző Főiskola docense. "Megpróbálok úgy rajzolni, ahogy másutt még nem láttam. Hogy ne hasonlítsak senkire. Amikor kitalálok valamit, és ezt később mások munkáiban is felfedezem, az nagyon jó érzés, erre büszke vagyok. Nem azt érzem ilyenkor, hogy másolnak, hanem azt, hogy mások is keresik a megoldást, csak én előbb leltem rá. De a lényeges mégis inkább az, hogy közkinccső, az egyetemes tudat részévé váljék mindez. Az a feladatom ezen a Földön, hogy olyan jeleket hagyjak, ami jellemző rám, de másoknak is így mond valamit." - valja önmagáról.

Születése óta Baján él, itt teljesedett ki művéssé pályája, ami őt az egyre elvontabb ábrázolás felé vitte. "Ehhez a kifejezési módhoz formai úton jutottam. Először még megvoltak a foltok, a körvonalak nikotinsálmom, de aztán egyre inkább az izgatott, hogy milyen a felület, és ekkor egy fantasztikus vo-

nalhálót, vonalrendszert fedeztem fel. A kavicsokkal kezdődött, úgy jó 10 ével ezelőtt... A kövek, a növények érdekelnek. A táj is, a konstrukciója, és az, hogy est milyen vonalhálóra töltöm ki".

A hazai grafikai kiállítások rendszeres résztvevője. Az itt látható "Egy növény átváltozásai" című fametszetével tavaly Miskolcon szerepelt, a XVIII. Országos Grafikai Biennálén.

"A linóleum nem érdekelt, mert az egy mesterséges anyag. Ezzel szemben egy falap, az maga a varázslat, elbűvöl, ha követem éreztét, a vékony vonalak természetes irányát. Először itt is ezt metszettem meg, és így elkészült a kép

alapsza. Ezután egy vonalháló szerkezetet vittem fel a lapra. Érdekelnek az egyenes vonalak is, mert nélikölök - csak görbe vagy íves vonalak alkalmazásával - nincs harmónia. Az ábrázolt növény - egy száraz sás - szerkezete is pontosan olyan volt, mint a táj. Nézegettem a különböző részeit, majd mintegy felszabadulva a növény, átforgattam, átváltoztattam minden részét. A vizsgálódás időbeliségét próbáltam így visszaadni a kép öntörvényű rendjével. A téma feldolgozási módját ezen a képen tulajdonképpen egy kockás nő mellény mintáján szuggalja. Észre vettem, hogy a különböző foltok milyen érdekes rendszerbe kerülnének elhe-

lyezkedésük függvényében. De így vagyok a kezembe kerülő vagy a környezetemben lévő más tárgyakkal is: szinte már csak vonalrendszerükben tudom szemlélni, érzékelni és értelmezni azokat, és mindig óriási a készlet, hogy meg is tapogassam a felületüket. Egy-egy természetben megfigyelt vonal évmilliók történetét felfedezni, a létezésének rejtelmeit sűrített időben újraélni - ez számomra az igazán kihívás.

Munkáim túlnyomórészt többsége tollrajz. Amikor ebben a műfajban "elfáradok", akkor váltanom kell. A fumatészs mindenben pont a fordítottja az előbbi technikának. Fordított gondolkodást igényel: nem azt hozom létre, amit dolgozom, mert az éppen kimarad a képből. Nehéz, de nagyon szép munka.

Van egy másik énem is: az oktató. Elgondolkodtam már azon is, hogy mi okoz örömet, boldogságot ebben a témakörben. Az-e, hogy még öt helyben feltérlelnek képeim a falra? Vagy az, hogy jobb vagyok, mint a mások? Rájöttem, hogy nem. Aminek igazán örülök, az az, ha a hallgatóim felfedeznek. Neki nem szoktam beszélni a képeimről, talán nem is tudják, hogy alkotóművész vagyok. Az évközi szünetek vagy a nyári szünidő után visszatérve a képzőbe, szokták csillogó szemmel újságolni, hogy láttuk a tanárnő képeit az ország legkülönbözőbb helyein. Ez egy fantasztikus érzés, mert egészen más szemmel néznek ekkor rám. Mint ha némi büszkeség töltene el őket."

Schmidt Antal

NAGY ISTVÁN ÉS RUDNAY GYULA MŰVÉSZETE

RUDNAY-KONFERENCIA IDŐPONTJA: 1997. MÁJUS 16. 10 ÓRA

HELYE: BAJA, POLGÁRMESTERI HIVATAL, KÖZGYŰLÉSI TEREM

AZ IDŐSZAKI KIÁLLÍTÁS MEGNYITÓJA: 1997. MÁJUS 16. 15 ÓRA

HELYE: BAJA, NAGY ISTVÁN KÉPTÁR, ARANY J. U. 1.

Rudnay Gyula művészete napjainkra egyre inkább kuriózummá válik, egyre inkább csak mint jelenség, a két világháború közötti tiszta világ jellemző rekvizituma él tovább.

Halálának 40. évfordulóján, 1997-ben ezért is időszerű művészetét végre az öt megillető művészettörténeti helyre emelni.

Rudnay művészete a kortárs Magyarországon lényegében oszlatlan sikerket örvendhetet. Képeinek édes-bús hangulata, amelyet egyszerre "hitelesített" Munkácsy és az alföldi festészet tartalmi és stílusbeli realizmusa, valamint a magyar történelemnek Trianon utáni szinte mindenki számára egyé-

telmű tragikumai ritka és szokatlan vonzerőt biztosított művésze számára. Kétségtelen, hogy e vonzerőt nagyon fokozta Rudnay személyes varázsa is.

1922-től mint a Képzőművészeti Főiskola tanára, majd 1947-től a bajai művésztelep alapítója évtizedeken át festőtánc, szobrászok volt a nevelője, akik - bármerre is vezetett az útjuk - oszok tisztelettel és szeretettel tudtak és tudnak emlékezni erre az őszinte és egyenes emberre.

Rudnay világa egy eleddig még tökéletesen fel nem tárt, s ezért valódi történeti helyére be nem illesztett, ismeretlen világ. Kora ifjúságától a művészeti nemzeti jellegének kérdése foglalkoztatta, az a valami, amit ő "magyar jelkiségek"-nek nevezett. Ebből a világból leghatározottabban Bartók és Kodály merültek fel a magyar népkölt: mindennapi jelenségeinek megfigyelése alapján.

Rudnay szerint minden művész: érték alapja egyedül csak a nemzeti tradíció lehet, s ezért ennek feltárásában és kibontásában látta a festészet célját is. Ezt a tradíciót számára a gyermekkorában megismert elszegényedett kis-

nemesi környezetet gondolkodása határozta meg, az a romantikus történelem- és társadalomszemlélet, amely sorstragédiának érezte a magyarság régi nagyságának elmúlását. Rákközi és a negyvennyolcas szabadságharc elbukását. Önletrajzában 1943-ban írta a következőket: "A történelmünk sok sötét katasztrófiát tette oly sötétté a magyar népot is, a pikúránaknak is ilyenek kell lenni. Ez a felismerés döntött bennem. S jöttek a sötét képek, vakító fényfelvillanásokkal, arisztokratikus vörösekkel, kékekkel, barnákkal és barnássárgákkal, zöldekkel."

Rudnayt a magyar kultúra keletkezése foglalkoztatta: az ősiség művészszelleme-e vagy az európai kultúrkörösség lehet-e művészetünk nemzeti alapja? Nem az élméletileg lefejtett irányművekből indult ki, hanem egy feltételezett mélybesültyedt "keleti lelkület"-nek igényezett utat nyitni (ezt igényelték feltáratni), új kifejezési formát próbált teremteni. Ezt az öskultúrát, pogányvilág telvényt kutatta, s belőle teremtette az ő "fömlvilágát": egy nép betemetett s már szinte fömlnek tetsző világát.

Olyan művészetet akart teremteni, amely legelőször és lényegében magyar. S minthogy e "magyar" jellegnek igazán régi hagyományai nem voltak (hiszen Munkácsy realizmusa ugyan példaként szolgált számára, de mindez akkor még jelen idő volt), egyfajta szándékoltan régies, patinás ábrázolás- és festésmódot keresett magának. A hangsúly a keresésben van. Mert a Rudnay kiállítás kapcsán arra is fel szeretnénk hívni a figyelmet, hogy az az útkereső magatartása, mely festésztörténetünk egészében kimutatható, Rudnayra is jellemző volt. Hiszen ami festészetünket egész történetében és minden jelentékeny alakjában jellemzi, az az, hogy a kezdetektől szinte a mai napig minden generáció azt hiszi, hogy ő az, akinek a hagyományt meg kell teremtenie és a történetet végre meg kell alapítania, hogy valamilyen folytonossággal rendelkezessünk. A magyar festészet a XVIII. század óta nem egyéb, mint ilyen alapítók története nemzedékről nemzedékre.

Rudnay esetében a hagyományteremtésre történő kísérlet a század elején kuriózummot jelentett, hiszen az archaikus ábrázolási mód és a magyar téma-választás például a külföldi kritika számára egy valóban ősi, számunkra ismeretlen hagyományokból táplálkozó

világ művészi megvalósulását jelentette.

Az időszaki kiállítás másik feladata tehát az, hogy Rudnay gazdag és magas színvonalon álló művészetében az értékelést ebből a perspektívából is elvégezzék.

Fülöp Lajos 1918-ban a "tegnap" művészeként emlegette Rudnayt. Bár Fülöpnek az adott összefüggésben feltételként igaz volt, Rudnay és művészete azonban mégsem úgy volt a "tegnap"-é, mint a kortárs műcsarnoki festészet. Igaz, az a "hagyomány", amit képei kívül formájával, stílusával idézett, valószínűleg nem létezett. A nosztalgia viszont, ami e nem létező "hagyományt" benne élesztette, egyik jellemzője volt korának és az őt körülvevő társadalomnak.

Rudnay tévedése nem az volt, hogy ábrázolta ezt a nosztalgiait, hanem hogy maga is összetévesztette a realitással, azt gondolta, neki magának kell a tradíciót teremtenie, új értékrendszert bevezetnie. És ez a tévedése igen sokba került. Neki is meg kellett fizetnie érte, ahogyan például Gulácsynak vagy Csontvárynak is. De nemcsak neki volt ez drága, hanem képzőművészeti kultúrának egészenek is, mert művészetét a hivatalos politika évtizedekig eszközként, torlasként használta az igazi progresszióval szemben. Összességében azonban Rudnay "tévedése" korántsem lehet magyarázat mellőzöttségére, ezért úgy látjuk, hogy 1997-ben, halálának 40. évfordulóján egy időszaki kiállítás és egy hozzá kapcsolódó Rudnay-konferencia rendezése végre kötelességünk Rudnay Gyulát az őt megillető művészet-történeti helyre emelni.

A kiállítandó alkotások világotátszor nem a teljes Rudnay életmű bemutatására törekedünk. A bemutatás, az értékelés természetesen nem vonatkozik a teljes festői oeuvre-re.

Festészetének jellegzetességeire, a hagyományteremtésre tett kísérletre és egyfajta művészeti szintézisre szeretnénk felhívni a látogatók figyelmét:

- Rudnay a "magyarországi művészet" hagyományával (helyett) a "magyar művész" tradícióját szerette volna megteremteni. Amíg sokan a nyugat-európai művészeti törekvésekkel a fejlődéstörténet nem magyar süllydő állították a magyar művészetet, addig Rudnay a népi kultúra mélyére, ősi gyökereire mutatott. Ezzel új álláspont alapját teremtette meg.

- A magyar kultúra kettősségét egyfajta szintézisben látta: egyrészt az ősl-

ség művészszelleme, másrészt az európai kultúrközösség lehet festészetünk nemzeti alapja.

A kiállítás témaválasztásának nemcsak Rudnay Gyula halálának 40. évfordulója, hanem Nagy István halálának 60. éve is aktualitást ad. Rudnay és Nagy István művészte közös gyökérre, hasonló irányú, de más egyéniségű. A piketűrijukban meggyílvánuló azonos lényegiségre, benne a sajátos magyar nemzet- és társadalom-életkultúra összetevői funkciójára szeretnénk felhívni a figyelmet.

"Nagy István nem úgy látta a népet, ahogy es élet napos oldalán lévőik fényét elképrázatotni szemel látták. Állított Dési-Huber István. A társadalom föld alatti tájait kereste fel, s a mélyből, sötétből, a földet táró nép portól, mosoktól, kintől eltorzult arait hosta fel...

Érthető, hogy es a látvány nem volt kellemes a napos oldalon élők szemel-

nek; ezért e döbbenet, a visszatérés, majd az elzárkózó közöny." A közönynyel, a mellőzöttséggel tehát Nagy István művészete is találkozott.

Ezt a furcsa közöny próbáljuk feloldani alkotásai bemutatásával, s egyben szeretnénk rámutatni Általuk a század eleji európai horderejű stílustörekvésekből kiemelkedő, eredeti, sajátosan magyar stílusjelenségre. A magyar piketűrának két olyan jelentős alkotójára, akik a maguk nemében egyszeri és egyedülálló értéket képviseltek és képviselnek ma is.

Miután a legzárkózottabb individualizmus korát éljük, a lehető legkülönbözőbb arculati törekvésekkel állunk szemben. Mi sem volna érdekesebb tehát, mint az egyéniségvel ma osztódás legfinomabb változatát nyomom követni - 1997-ben éppen Rudnay Gyula és Nagy István művészetének bemutatásával.

Kovács Zita

OLVASÓINK ÍRJÁK

Minden hónapban nagy érdeklődéssel várom kedves lapjait.

Iyenkor megismogát egy kis sugovici szellő, s felidéri gyermek- és ifjúkorom emlékeit.

I. Pálhótósnaknkat eleget téve 1996. november 12-én Késspérásutalási megbízás c. befizetési nyomtatványukon befizettem 1000.- Ft, azas egyszeri Ft-ot. Később megkellidő számukban díj-kosztatnak berrünket as előfizetési díj összegéről. Így fordult elő, hogy 200.- Ft-tal kevesebb díjat fizettem be. Tekintettel arra, hogy a megkellidő számok szállítási díja postabefizetvel van leróva, így a hátralékomat én is a mellékelt 200.- Ft postabefizetvel egyenlitem ki. Az előfizetést háláscan köszönöm.

II. A f. évi januári számuk feledhetetlen örömet okozott részemre. "A MAGYAR ISKOLAALAPÍTÁS MILLENIUMA" c. cikkükben olvastam a mártonszállási tanyai iskola Klebelsberg (nem Kleberberg) programban történeti építéséről. 45 éves pedagógus működésemet ebben az iskolában kezdtem meg. 1931. szeptember 1-jén Kovács Gyula tanító mellett mint "házigazd-kegyetűs" tanító (Loógó Pál piébános mint iskolaszék elnök ezzel a jelzővel minősített szolgálati igazolásomban). Kovács Gy. tanító

még a levegőtlen, alacsony helyiségben tanított, a padokat pedig a földbe vert akácakaróira helyezett deszkák pótolták. Ruszati-Rusztak Károly és Ortyay tanyahelyiélők Kovács tanító tanulójának füzeteit becsatolt a városba, s megkegyetűt: a tanyai tanító I. osztályos tanulói gyabaklatlan padokon szobben írtnak, mint a városi gyerekek. A saóp, egészséges iskola mellett állt Mártonszállás "örzője": a harangláb. Itt mindennap harangotűtök a dielit. Kovács Gy. példásan dolgozó pedagógus volt. Már abban az időben hospitáltunk egy-más óráin, s utána megbecsűtük észreöteleitűnk, így feljlesztve pedagógiai ismeretűnkét. Akhóri tanítványaim 1919-ben, 20-ban születtek, s ma már 76 évesek. (Néhány tanítványom: Mayer, Bárdos, Dudás, Szabadi Rebeka)

Mártonszálláson 1936. március 12-ig dolgoztam, akhori a BAZ megyei Nagyvács tiszta szlovák kőszébe kaptam beosztást. Gyakran hangotűtűt: "Má magyarok vagyunk, csak tőnd beszélni." Vándoriparok voltak. Nagyvács után Késspérósnakmára kerültem, majd a bácskai Temerében, mígnem 1944-ben kénytelenek voltak elmenekűlni. Újra Késspérósnakmára

asztottak be, ahol 4 késség igazgatója lettem, majd behívtak Segédképv. Tanácsosnak, de tanítani szerettem volna, így elhívtet a Szegeci József Attila Tudományegyetem Sógóvári Gyakorlójának vezetőtanári, majd igazgató-helyettesi állását.

Itt dolgoztam 1976. január 31-ig, nyugdíjbarabonulásiomig.

Arany és gyémánt oklevelem után 1996. október 18-án Szegecen megkaptam vasokleveletem. Erről a Délmagyarországi napilap október 19-i száma és a Délj Apropó kései hírei hetilap október 28-i száma között rólam fényképes interjú.

Síróes emléztetést kérem felesleges dícserelemért és levelem kritikán aluli hálsó formájáért. Méltóságemre asszoldát

Lapunk 1997/3. számában hetvenéves a bajai áramszolgáltatás címlí frás ismerteti városunk áramszolgáltatásának történetét s méltatja Horváth Iván igazgató munkásságát. Az alábbiakban Horváth Iván fiának, Horváth Gyulának hozzájárulását közöljük.

Hölgyeim és Uraim!

Köszönöm a DÉMÁSZ Rt. Bajai Üzemigazgatójának a síróes meghívását erre az ünnepszerebe, köszönöm Petri Pál barátom és volt iskolatársam ünnepi megemlékezését a bajai áramszolgáltatás hetvenéves évfordulóján, és hogy ebben edesapám munkásságát is méltatva és végül köszönöm, hogy én is szót kaptam.

Előszöröm szívesem megemlékél, hogy én 6 és 23 éves korom között életem Baján, a gyerek, a serdülő és az ifjú szemével láttam az akkori bajai életet, gyűjtöttem a bizonyosokat. Ez eleven meghatározó szokassa volt, akkor dőlt el, hogy mérnök lessek. Bár Budapestre születtek, Bajára úgy nézek, mint szülőföldre, lohadápráda érseimemmel még mindig ide látok, pedig már 50 éve vagyok Budapest-Köbörény lakosa.

Éngyőék meg, hogy felelevenítem egy-két emlékem, amik az itt töltött tájához kapcsolódnak.

Megmaradt emlékezetemben, hogy edesapám egyszer elmaradta a megmondást, aminek eredményeképpen a városvezeték a gemenci erdőben a Bajai Bácsszek vízvezetékét észlelve jelezte ki. Már akkor gondoltam arra, hogy Bajai és Bácsszek között országút fog épülni, ami logikusan a vasúti töltés oldala felé majd átível, ott szerül volt az az északi oldalon vezetni.

Éngyőék már akkor engem a telefon, ezért jól emlékszem az üzemi telefonra, amely először Komlódtól Bajtáig a nagyfeszültségű vezeték alatt, ugyancsak az oszlopsoron kifeszített két szál vezetékkel állt. Bristón nélkül hiánia tá

jon, hogy 86. évetem toposom, s már elég hamar áfrárok.

Szegec, 1997. február 26.

Tiszteletteljes barátsággal:

Hudán András
vasdiplomás "fezőlő tanár", a JATE Sógóvári Gyakorlójának ny. vezetőtanári, igazgatóhelyettese

Ul:

Mártonszállást Lakhadtnak is nevesít.

Hússzóes vezetőtanári működése során több bajai V. éves tanárjelölttel foglalkoztam, jelenleg csapán Michler Istvánra emlékszem, aki talán Alódegen a Diána Benő úg. által vezetett Kertészeti Szakköznevelőiskolában tanított. Hódolozó: Balog Tassai barátom volt.

az 58 km-es távolságot. Stárán keresztente egymást a két vezeték, hogy benne minél kisebb szaror fessültség indukálódjon. Így is lehetett az 50 Hz. félharmonikusait haléan hallani. A telefonkissállékek speciális biztonsági transzformátorokon keresztül csatlakoztak, nehogy a nagyfeszültségű vezeték és a telefonhálóz esedleges zárkása a telefonhálóz veszélytessze. Induktívval, hosszú és rövid csengőesőből összekötött hódokálók hívdák egymást az üzemi helyek. Üsemcsacokor alkalmdával es volt es egyelen kommunikációs lehetőség.

Petri Pál barátom előadása felolozára edesapám igényességét, amiről két részlet jut eszembe. Mi szolgálati lokálsban lakunk, ilyen kapunk áramot, gáz és kokszot. Ha nem ottunk el a kómpá, edesapám mégis ránt kósz: "Mért ént a kómpa, ha senki stincs a szabóban?" Dicséretet néhes volt töle kapni. Bárt is avdát emlékesesebb maradt számomra az, hogy felelevenem az érenségi viságán, amit ő is meghallgatott, megdócsért. "Jól van, fiám!" csak ennyit mondott.

Leghódolozesebb emlékeim kósz tartomnak a bajai nyarok, a vés ést, a csokálk óttanokóbrándulások a Móric-szigemre és ezt es elmaradhatatlan bajai hálapórkés.

Legmaradandóbb emlékem pedig az, hogy látom az akkori bajónk lokálpártomusát, amivel a város fellendítésén vállalozva dolgoztak. Est tartom ma is érvényes örökségnek, est a példát tartom érdemesnek kérszám. Kétszám a bajónknek, hogy hódállik minél többen még éntükben érdemeljék ki a legilletékesebbeket, polgátrásoktól a megbecsölést: "Jól szolgáltá városát".

Horváth Gyula

HAJDAN-VOLT HÚSVÉTOK

A húsvét a legrégibb és legnagyobb keresztény ünnep. Ekkor emlékeznek meg Jézus feltámadásáról. Az időpontját 325-ben állapították meg. E szerint a március 21-i napéjegyenlőséget követő holdtáti utáni első vasárnapra esik. A tavaszi újjászületés és az erőtér is megújulásra késztet. A húsvéti szokások többsége is erre irányul, az ezekkel kapcsolatos mágiás és vallásos események az ember testi és lelki egységét, jólétét, a betegségek elváltatását, a hástájkét és a jószágok oltalmát hivatott jótosztani. Az ünnep a tavasz jelképe. Így van ez Csodókó húsvétként is, a szerkebb környezetben. E hajdávólt szokásokra kíváncsi most emlékezni. Ezek értelmezése, fölfelesztése visszaszája az őnbizalmat.

Az ünnep szimbolizálzókat tartalmaz a jellegzetes húsvéti étel (tojás, sonka, kolbász, toma, fonott fósziós kalács, bejgli és az áldozati étel, a hírinny, "Krisztus-jelkép" stb. ...) és a kilifőbző máglyus díltésű események, a lovaslás, a hajnali fürdés, a határkerülés, a "Pálus-zerés", a víz-, tűz- és éntelmezések, hogy csak a legismertebbeket említsem.

A húsvétot a farsang után kezdődő és negyven napig tartó böjt előzte meg, es a nagyböjt. Ugyan ki emlékszik példálára, hogy a böjt határokat oltették a szíróes odányokat - idészésre ne jöjjen a hásszonnára -, s csak húsvétra vették elő ismét. Szinte csak hahón és kómpánl éntek. A régi éregek ilyenkor még pipára sem gyújtottak, sőt a hásszóléltől is megtartóztatták magukat. Ma már áll néhányan emlékeznek a Jézus-kerecs, Emmaus-járás, virrasztás hangulatára, szellemi élményre, ami még az én gyermekkoromban természetesen volt.

A szokások legtöbbször a húsvéti napját követőenl megkezdődő hétre, a nagyhétre esik. A nagyhéti virágcsúszmápon kezdődik, amikor is a templomba kibocsátott fűszárgallyalatt vettek, melyeket megsemmisítésként után a villámcsapás ellen az eresz alá tűztek. Vettek helybe lóháton a szőlőben, szántóföldekre es a temetőben is.

Nagyapótkem - saigóri böjt - a templom telve volt. Példéket nem dolgoztak. Az előző napok elűlúni fűszárgallyal készírtótt fűszárgallyal sorra kerülő liturgikus "Pálus-zerés" kísérlőgal a gyermekokor priviligiuma volt.

Fóty, a hód. old.

Tömegesen keresztelt fel a császári templom bajnari ajtajától jobbra elhelyezkedő "kis kápolnájában" kiképzett szerzetes. Jézus egy felev szobor jelképezte, melyet pénzért csodáltak a hívek. A szentisr óráját az egyenruhás-fűszákos leventék látták el. A század elején katonák, ill. rendőrök tették ezt. A főnökök a szócélok járták... Felejtethetetlen élmény volt a de. esonlatismisn elhangzott népi passió-játék, ahol a népi mentalitásnak megfelelően dőltek a Jézus szenvedéseit. Gyermekkoromban ez tanítás szünnap volt. Apai nagyapám emlékezte szerint régen a császári Bors-tóban szórán ilve megélesztették a lovakat, hogy egészségesekek legyenek, sőt egyes emberek is megfürdöttek. A városk ösödök óta koncertes (azaz lelki megélesztés), megújító (lélecségitő) hatást tulajdonítottak, ezért az egyes jeles napokon időpontot jelentőséggel bírt. Így húsvétkor is.

A nagyüzemből félreáll nap. A "Rómba szállt horngok" delután ismét megszólaltak, véget ért a börtölés, elhallgattak a kereplők. Ivenkor megérkezett a virágzó gyümölcsök, hogy bőségesen teremjenek - amíg a harangok szóltek - Az esti féltámadást követően a templom körül volt, melyen a falu apraja és nagja jelent meg.

A környéken is híres Mányer-féle fűvészek - trombitások - saját szerszámokkal jártak. A körmenet kezdetét a templom mögött elhelyezett - puskaroppra működő - "vezérlőgép" jelezte. A harangozó működését, mi, ministránsok segédkezünk néki. Háromszor kellett megszólaltni, elsőbni. A tárgyi emlékek falumúzeumban őrzöttek. Az ekkor megszenelt ételeket este már fogyasztatták!

Mint majdnem minden ünnep szokásai, a fentiekből következően a húsvét is, tartalmaznak olyan elemeket, amelyek bonyolult hálószerkezetűek. A szentelt szonka és bármely osonjtól nem adták a kutyának, hanem felaggatták a gyümölcsfákra a bõ termés reményében. A húsvéti morzsát és osonot "szent"-gyógyításra is használják. Ételmaradékok sem lehetek feleletni, legfeljebb tűzbe vetni vagy elélni, hogy a holtak is kapjanak belőle.

Hagyomány volt nemzetiségi való tekintet nélkül, hogy a húsvéti ünnepi ebédet tormával kellett kezdeni: a szenvedő kiserzésre emlékeztet.

Közismert a nyuszajások készítése, a gyermeknek nagy öröme. Az a hiedelem, hogy a tojást is a nyuszi hozza, valószínűleg német nyelvterületről került a falusi lakosághoz. A nyuszi véletlenül került a húsvéti szimbólumok közé. Tudomásul kell venni, hogy a húsvéti nyuszi létező és költözhetően való! Húsvét co-

sznap reggelén ébredéskor, hogy örülnek a gyermeknek a fészekben talált ajándéknak! Bizonyra szólnak vannak ilyen emlékek.

Egy régi szokás eredetét nem ismerjük, hogy a feltámadási körmenet újszülöttnak leple alatt a legények ún. fűszert raknak a lányos hízak utcai portáján. Szalmát, szénát, kukoricaszárat, szőfűvet, szőrtak szét a járdán, olykor a háttérre és kőműnyre is jut belőle. Hatalban van mit takarítani! Vegyes tetszéssel fogadják ezt a hagyományt. Ugyanis ennek darva változata is előfordul olykor, hogy a falu intézményeinek, iparcsatnak oégtábláit összecserélik. Némely gazda parasztszekerét a háztartás szerelt össze újból...

Talán az egyik legszebb szokás a húsvéti hégőfő lovasok, melyre többféle magyarázatot is ismerünk. Először is a fiatalok ünnepe. Azért van, hogy a lányok üdök, egészségesekek és természetek legyenek. Ma költözik, azelőtt "szagosvízzel" lovasolt. A mi legénykorunkban még a költői védővel lovasoltak. Talán a mi generációjunk kezébe került. Azért volt, hogy a friss, tiszta víz megérte a lányok szépségét. A lányoknak többször is ruhát kellett cserélniük, féltükben még a tyúkpadiárra is cibóják a bandába verődött, olykor zonszavával értező legények elől, de ha valakit nem öntöztek meg, az nagy szégyennek számított. Kedden a nők öntözhetették a férfiakat, de csak "szőlőben", külsőre élt. Ma ez a szokás még él, de

inkább iskoláskorú gyermeknek esetében, akik szép lovasöltözéssel és költövel keresik fel a rokonágot és a pajtásokat. A lovasok régen hímes tojást kaptak ajándékba. A század elején főleg a bonyveselőknél dtharban volt még a cifra alma és narancs is, megazán a fiúkat a leányok rozsmarintgál és járcintal felvirágzókkal, mely az esti hízán látható volt. Voltak, akik hákerral, ill. kőháton jártak lovasolni apjuk korában. Azt mondanak, hogy a mai lovasok is szép, de csak árnyéka a réginek, az igazi népünnepélynek.

A tojás mágius hirt nagyon régi. Az egyházi piros színe a vért, az életet, a tüzet, a napot, a szerelmet szimbolizálja. Díszítőes falon hízán is szödfő. Szimbolizálja a sűrűlő kultúrát Krisztust. A húsvéti ünnep fényesített a húsvéti bõl volt. Mégpedig a második világháború végéig ki-ki a maga kocsmájában vegyri és nemzetiségi megosztás szerint. Mind katolikusok voltak. Minden kocsmának megvoltak a maga zónái. (Mayer, Meizinger-féle fűvészek, Babák-Ivanó-féle hungyevó tamburások és a Címhalomsélt magyar tamburái.) Húsvétkor kezdve szabad volt újra lakodalmat tartani, és a pünkösdi ünnepi szalmis olyan alkalom adódott, amely a tavasz újrat, szépségét hirdette. Az a véleményem, hogy a hagyományörzéses szomszólás örömléggel is kell, s ezáltal nemzetisékek cselekedhetnek együtt.

Dr. Mátyás Mihály

SZEGÉNY ÓRA!

Történt, hogy egy távoli "trianon" magyar földről" érkező fiatalembernek megtetszett Baja város és környéke, és úgy gondolta, letelepedne itt. Egy idő után elhatározta, hogy istenadta tehetésével, két keze munkájával, kerámiaval ajándékozza meg városunk polgárait. Terve magyar származású volt. A város legszebb terére egy virágórárt álmódott. Így mindannyiunknak szeretett volna szépet adni. De a fiatalembernek jóakarata és tehetségén kívül más vagyona nem volt, zsebe üres volt. A város vezetőségre fordult, akik kinyilvánították, hogy szívesen fogadják az ajándékok, helyet biztosítanak számára, és majd ápolják a virágokat, de mivel nekik is üres a zsebek, a megvalósításához nem tudnak pénzt adni. Tehát a feladat: meg kell szerezni a pénzt! Sok-sok polgárt felkéréses a

fiatalember, újságollik jelent meg kezdeményezéséről, felhívás hangzott el a helyi rádióban: adakozzanak, akik segíteni szeretnének a terv megvalósulásához.

Lassacskán csordogált a segítség. Az óraszerkezet nagyon sok pénzbe kerül, csak Németországban készítenek ilyet. Megrendelte a szerkezetet, az óra lelkét, és reményel, hogy összegyűlik a rávaló, nekifogott a megvalósításnak. Elkészítette azt, amit 6 kettőse megvalósítani, a szfmokat helyettesítő csillagképek szimbólumával díszített kerámia-plaketteket. De fiatalemberünk, mint mondtam, kerámikus, nem mérnök, nem kertész, de nem városrendező, nem látványtervező. "Szegény óra" mai képe is ezt mutatja. Pontosabban (fontosabban) még azt is, hogy mit jelent az, ha rha-

gyó módon elfogadunk egy felajánlás, ami meghatározó, de nem törődünk a megvalósítással.

Sajnos ez történt!

A város nem segített abban, hogy méltó megvalósítást nyújtson a felajánlott virágra. Pedig elkelt volna a segítség. Ha a város felolós műszak és városrendezési szakemberei odafigyeltek volna, tanácsaikkal segítettek volna, méltóbb képet mutatna még ebben a mai félkész állapotában is "szegény óra".

Mert hogyan is néz ki?

A hely kimérésekor alig-alig találták el a park közepét. Úgy tudom szemfüles, jó szemmértékkel megáldott járókelők hívták fel a figyelmet arra, hogy nincs közepén a szímlapot képező földhalom. De nemcsak ez a gond, hanem az is, hogy egy ilyen nagy átméretű műalkotást az emberi szem ilyen közelről, mint amilyen közel helyezték a járdához (a szemlélföldöz), nem képes befogni, áttekinteni. Elváhatatlannak, láthatatlannak a plakettek, is,

mert természetes testtartással, testmagassággal nem láthatunk rá a vízszintesen elhelyezett plakettekre. Ezeknek az ar szíkjának dőlésszögével kellene megfigyelnünk, ugyanígy a szímlap síkjának is. Ez még azért is praktikus lenne, mert a csapadék nem öltö meg a felületen, nem rongálná azt. Az egész virágra a szemlélföldöz olyan közel és alacsonyan helyezkedik el, hogy gyereket és felnőttet egyaránt csábítani fog, hogy maga iránítsa az idő kerekét (mutatóját). Nos hát, ennyit a legfontosabbakról.

Talán még nem kész szólnom erről a "szegény óráról", hiszen még "leketlen". Az óraszerkezet helyére kerülése még várat magára. Amíg összegyűlik a rászóló, van idő, hogy saját érdekében helyben-kegyen javítson a város. (Mint baját polgár elvárnám a Városvédő Egyesület segítségét is!)

Ezután kérem azokat, akiket illet, gondolkodjanak el soraimat olvasván! ...

Reménykedő Városvédő

A VAKOND LELKE

Arról szeretnék beszélni, hogy a vakond, ez a pleisztóceán felkete ásógép milyen változásokon ment keresztül, amíg ilyen tökéletes lett. Teremtése talán mostanában fejeződik be, miután az idő semmit sem változtatott rajta, és még a változatlan ösztönöséget is annyira megszokta, hogy már tökéletesen lét benne. De hiszen alig van azeme. Fülét pedig sűrű, fényes szőr borítja. Hosszú orra van viszont, mint legfőbb érzékelője. És a földfelszín minden neszéről beleremegő teste van, egy örökös éhes tüske.

Nem ismeri a napszakok fénynyalait. Létét nem rontják mesterséges erdítések, csak a esend életri. Széret hisszük azt, hogy tudja, mikor van éjszaka. Pedig a vakondtúrás nemcsak éjszaka születik. De mindig csak esendben készül.

Kertünk borostyános kerítésén könnyed sóhajokkal libbennek át szélváltatók. Az ósáról ittrnaradt nedves vadászó levelek vidáman útra kelnek. Astán eiejti őket a szél, és soha többé nem törődik velük senki.

A gyepszőnyeg széléhez sőrösövegeket ístem. Szonjas szájak helyett most a

szél szopogatja őket, és dődölésre biztosítja a barna paleokokat. Ez a dődölés elhallik a vakondlabirintusig, és a gyepszőnyeg biztosan épen marad. Gondoltam én - Astán az első frissen tört malomkerék láttán újabb harci műfogásokon gondolkodtam.

Képzeliük ell - évek óta hercolok a vakondnál, és még elmondom, hogy hogyan. Miközben kövé meredve lesem egy útramoszuló, frissen tört földrgősséte mozgását, azon gondolkodom, hogy miként kell használnom bosszantó nevét. Hogy a "vakond" ér-e egyvakondnyit, és hogy a "vakondok" nem több-e egy vakondnál. Az írás szerint a "vakondok" is csak egy vakondot ér, és ha nagyon sok a túrás, akkor már "vakondokokat" kell emlegetnünk. Nálunk annyi van, hogy csak többszám-ban gondolkodhatunk.

Nem értem a tudományt. Többek között azért, mert állítási szerint a vakondok - ezentől már csak így nevezem - kívülről úszik, mégis kerül a nedves talajt.

Peches is vagyok. Kertünkben két ásónyomnyi mélységben már tocsog a víz. A védett gyepszőnyeg alatt úgy talán

kétarasnyit földben épült ki a metropolisz, amely felelet én szeretnék uralkodni. Há ez nem sok hely metróknak, szállodáknak, éttermeknek és mindenféle tükös folyosóknak.

Micsoda szörnyű pusztítás végezhetett itt egy víratlan árvíz! - gondoltam én. Megkerestem egy friss túrás kúrtjét. Felbűgött a hydrofor motorja, körténoot járt a villanyóra, és ömlött a víz az alagútba. Kétnapos tartós eső hozadékát nyelte el a föld. Reménykedve tekertem fel a gumósútát, és visszavoltam. Apró lelkismereti gyötrelmeim voltak: talán nem egészen átgondolt és igazságos módszer volt az ott. Másnap reggel szinte megkönynyebűltém. Új, friss, kicsit nedvesebb túrások szabadták fel a gyepszőnyegét.

Gondos fűkozmetika következett. Minden túrásat védőre hánytam, a fűszálakat tisztára locsoltam. Oldalnézetben megnyugtatóan egységesnek tűnt a gyepszőnyeg, felülézetben azonban golyólyuggatta maradt.

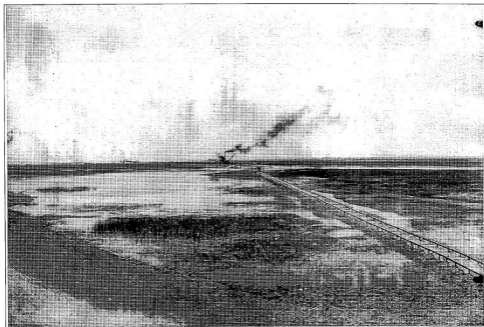
Küzdőtársam néhány esendes óra alatt tökéletes restaurációba kezdett, így újra állt az eredeti kép.

Volt aztán egy egészen agresszív próbálkozásom. Enyhítő körülményként hozom fel, hogy lokális volt, és csak egyszer: gázolejt öntöttem az egyik lyukba. Az eredmény lehangolt. A fű széles körben lepusztult, és néhány méterrel arrébb új túrásnyitókók születtek.

A katonás rendben elültetett petűnák, verbénák, dállák és másfajta szépséges virágok között is rendet vágott ellenfelem. Ki Jobbra, ki balra dől, és hálásan mosolygott rám, ha talpraállítottam őket.

Ezek után látomászerű esemény következett. Egy napon ott volt a pincében a vakondok. Ott, előttem próbált drámai igyekezettel utat törni a betonba. Egy régi, a pincébe vezető esendrabba tévedt, így esett csapdába. A párbaj kimenetele nem lehetett kétséges. Nem lehetett volna, ha el nem önt a megbocsátás gyengülete. Ennek egyenes következményeként mellére nehezéd térdemet a betonra csúsztattam, kardom hegyét nyakáról levettém, és visszadugtam a törött műanyag esendbe. Némán odébűsított.

A személyes találkozás és nagylelkű magatartásom élménye néhány napig teljes nyugalom biztosított a vakondoknak. Közben elmeséltem harci módszereken törtem a fejem. Így született meg a járdaközpogatót gép és a katógós széllekerítő ötlete. Sajnos - szellemi re-

A Dunavölgyi Főcsatorna építése 1926.

generációim közepette - ez az archaikus pézsmaciocikány lőtűcsőkre és vastag gilisztákra vadászva újabb és újabb szűrőeszményekkel lepett meg.

Következett az államilag engedélyezett és forgalmazott gyilkolóeszköz - a füstpatron. Pazar találmány és nagyszerű technika. Azonnal gyullad, savanyú füstöt okád, és a föld alatt is végig. Néhány perc alatt minden tórási boksaként füstölni kezd, és a rossz szélirány miatt még az ablakokat is be kellett csuknunk.

Megint egy kis lelkiismeretfurdalás, megint egy bböselkedő este, és újra egy kíváncsi reggel. A felkelő nap sugarait a nyárfá levelei tördelték ezernyi darabra, és a fénypontok a pázsitra hullottak. Minden füst elszállt, és ez a Talpa European ősszes járatát - győztesen - újra tisztára takarította.

Egyre magasabban járt a nyári nap, locsolni kellett. Gonosz ötletem támadt. A talajba szűrhető locsoló rózsá végleges megoldást kínált. A mozgó földkupacba irányított szűrés végleges, de végleges eredményt ajánlott.

Megfigyelések és tanulmányok következtek. A kora reggeli időszak látzott

alkalmasnak a kis piramis megközelítésére. A járattípusok és mélységek, dőlésszögek és a felszínre vezető csatorna biztonságos átszűrésének programozásába azonban sok bizonytalanság került.

Mégis lesben álltam. Vártam. Mozgott a föld. Szórtam! Egyet? Tízet! Húszat? Nem számoltam. Belefáradtam ebbe az eszelős, vad öldöklésbe. A hegyes tőt a földben hagytam. Félttem, hogy vérvnyomokat látok majd rajta. Elmentem dolgozni. Mire hazaértem, már friss földkupac tornyosult a gyilkos dárda körül. Ez a Creodonta ősrágadozó ismét túlélte támadásomat. Belátások és magyarázatok következtek. Ezek szerint a kerteknek sajátos hangulatot és intimitást ad a vakondtúrás. A talaj jobban szellőzik, és rengeteg kártevőnyílva és rovar pusztul el naponta.

Meghídsult próbálkozásaim nyomait gyepfégládknál próbáltam eltüntetni, aminek következtében szabálytalan sakktablát gyártottam. Valami - mégis használható - irodalmi adat után kutatva megnyugodva konstatáltam, hogy végül is nem mindegy, ha tud valaki

valamit a vakondfélék foglalkozásáról Georg W. Stein kutatásai alapján.

Az éppen esedékes karácsonyra külföldről kaptam ajándékot. Komoly referenciákat felmutató vakondokírtó fémszerkezet. Ez valójában egy fényes és órága nagy egérfogónak tűnt. Használatra igen egyszerűnek ígérkezett: be kellett volna építeni a vakondok egyik yadásszáratába. Mindezek franciául leírva. Az eszközt furcsa háborúim eszközlőcéljait majd kipróbálom.

A közelemből vadászó tagjaim fájdalmai miatt modern orvosi gépbe dugták. Úgy éreztem magam, mintha egy berobbantott alagútban várnám a halált. Ekkor jutott eszembe ez az én kis vakondok háborúim. Ő biztosan akkor érezte magát úgy, mint a gépben most én, amikor kiesett a csőből a pince betonjára. És akkor, amikor én "kegyelemből" visszadugtam a csőbe, akkor érezhette magát úgy, mint most én, amikor a hájos asszisztensző megnyomta a vezérgombot, és abból a szörnyű csőből napvilágra kerültem. Most az én lelkem, akkor a vakondok leike derült fel.

Vajtai István

Dolgoztam három helyett, visszatértem be a Pártba. Mégis biztonságban éreztem magam Hegyvári parancsnokság alatt.

Hívatott egyszer:

- Mondja, mi csinál maga a főnökövel? Polytón a nyakamra jár magát mérőzerolni. - Én ugyan semmit.

- Választ várok!

- Látnykoromban nem fogadtam az udvarlását.

- Most se?

- Most se.

- Kerülje. Megértett? Nem szeretek efféle piszokosra műfenékel foglalkozni.

A kitelepítések rutinoságát meg a szokása szerint - elvártzott mellettem a folyosóra, aztán visszafordult:

- Várjon. Ha az apját kitelepítik, eszébe se jusson vele menni. Akkor nem tud segíteni rajta, de itthonról igen. Magát a gyerekkel tudom menteni, őt nem.

Hát ilyen ember volt Hegyvári Lajos. Ha akkor bárkinek elmondom, a rácsal elzárt folyosóra kiülődöm - ahová mi "közvetvényesek" soha se léphettünk be, hála a jó Istennek - a Népbiztonságra.

Abban a tarta, fenémód összerúzott társadalomban ő volt az igazhitű kommunista.

Kollégáim közül Halász Ervinékre emlékszem a legnagyobb szeretettel. Anyukeresztje szemérmek mögött ártatlan, barna gyerekszemek csillogtak. Írtatják létere minden szabad perében tértett.

- Leál! Hogy lehet ilyen intelligens nő ennyire buta? Mit nem vagy képes felfogni a materializmusból? Gyyszerű. Amit látás, az van. Amit nem látás, az nincs. Érted?

Bánatos képet vágtam.

- Most meg mi bajod?

- Elszomorítottál, Ervinke. Azt hittem, sok eszed van. De nem látom. Tehát nincs. Milyen kár...

Szegények voltunk mindahányan. Sajátkezűleg barkácsolt karácsonyra játékok a kishajmák.

És az ügyfeleim. Névtelen kismembek. Újajta fenyegetések és tiltakom között botorkáló kismembek. Az életük az enyémmel is nehezebb...

Bizony sokszor adtam a kezükbe tollat, papírt, és lediktáltam a sorsukat könnyűtől kérvényt. Néha még az okmánybélyeggel is kiegészíttem egyiket-másikat, tíz forintom múlt a kérelem továbbítása.

Pel is jelentett egy ügyvéd "zugfráskodás"-ról. Ez a fogalom ma már ismeretlen. Jogtalan jogvalórlást jelent.

Émlékszem a középkori úriasszonyokra: - Nem tudom, elvtársnő, hogyan gondolkodik. Én azonban amelélek, minden este imádkozom az elvtársnőért.

A kéréslegényre is emlékszem, aki a kedveső ügyintézését elősegítendő nagy kossár élelmiszert állított be. Természetesen nem fogadtam el.

Mintán az ügye lezárult, négy-öt hetenként meglátogattam egyetlen assz vírálgal, egyetlen csodás őszibarackkal, öklönyvi piros almával.

A buszoforok:

- Benzinszagú népség őrangyala, a Nagykebrton Járók. Ha sürgős az ügy, és megáll, intsen le. Megállok, visszam a járgányra, ahová csak akarja.

- Utasokkal együtt?

- Utasokkal együtt, abszolút szabálytalanul, versenytempóban.

- Ha "ügy jön ki a lépés", megterto volna. Megfigyelték? A szegény ember a d n i alár. S ha mégis kap, azt sohaszorosán.

Regényi lehetné írni róluk, a "bűnözőkről". Hadd meséljek el egy jellemző kis történetet.

- Kérem, kisasszony, fültesse le - mondta az ügyfelem. Amolyan jobb napokat látott lekoszladt, enyhén alkoholszagú férfi volt.

- Még három napja van a határidődj. Csak legyen szives, ha befizette, mutassa be nekem a csekket. Felvezetem a nyilvántartásba. A posta elég késedelmes.

- Kérem, fültesse le. N i n c s ötven forintom, és három nap múlva se lesz. Elhittem neki, mert akkoriban ez nagy pénz volt. Vártam, majd elmondja, ki és miért döntötte a romlásba. A jelkés hozzátartozott az ügyfél lábraállításához. Nem panaszodott. Várt türelmesen fogyni, bilincsre, talán verésre.

Türelmesen magyaráztam: a pár napi fogdától nem fordul jobbra a sorsa, viszont ügyevessett börtönvéssel lesz. Hátrány hosszú nélkül.

Üldögélt közönyösen.

Végül elővettem a táskámat, és leszámláltam neki az ötven forintot.

- Ezt kölcsön adom magának. Menjön, fizesse be. A következő részletig majd csak lesz valahogy.

- Kölosnadja?

- Igen. Hozza, amint lesz mielő.

Hirtelen felállt, elfordult, köszönés nélkül lément a szobából.

- Ezt se látod többé - jegyezte meg velem szemben élő kolléga-barátom.

- Meglehet. Nem tudom miért... Mintha vízfelület láttam volna...

- Teszt, értem. Csak nem fogja befejezni. Talán három hét telt el. Bizonyhiányzott a kospétezzemből az adományozás.

Émerültem dolgoztam. Csendben nyit és csukódott az íróda ajtaja. Előbb a honbncedoboz láttam meg az asztalomon, aztán száz forintot, aztán egy jól öltözött, frissen borotvált, mealygós férfi.

Letelepedett a vundódszékre. Visszatartam a pénz felét, a másik ötvenet elvettem.

- Befizette?

- Ja, a csekk. Rendezze minden.

- Nagyon jó. És?

- Mikor lincen kimentem, sírtam. Jártam a vírust a maga pénzével a szobomban, pedig éhes voltam. Ketyegett az agyam, mint a stopperóra. Tudom, most dühös lesz. De végül... ki a lovra. Ha nyerekl jó, ha nem, felötöm magam. Meggyőztem, csudára szegyenkeszem volna - a legutolsó gondolatommal -, hogy eljártam a bizalmát. De maga szerencsét hozott.

Azaz, tudja... nekem már sunki se hitt. De ha magam Alk annyí trógorat ismer...

Néhdzesedtem a kölsöm, föllozostam néhány régi barátomat. Segfekték. Állásom van, tisztességes albérlétem, nem leszem. Ezt akkor igórtam meg magának, mikor a NYILVÉSSZÓT megtertem.

Visszatartam a kamatot? De a csokládét logalább megessék? Nem köszönök meg semmit. Ezt nem is lehet megköszönni.

Gyorsan felállt, elment. Sose láttam többé. Igaza van, Kronbergert elvők ér. Aki ügyfélségen szegél, tanulja meg tisztelni a másik emberi csoklodeték néha igenesek meglepők.

Külly Len

A PÁNCITY-FIÚK (I. rész)

Rády Mihály: Unokánk sem fogják látni c. Ismert TV-sorozat rendezője főiskolai vizsgafilmjét egy falusi csapatban focizó fiatal papról készítette.

A téma érdekes, mint minden olyan történet, amelynél a merevem vált egyházi vagy társadalmi pozíciókat betöltő személyekről az derül ki, hogy vannak játékos vonásai is.

És ötvenes évek különösen merev politikai struktúrájában elég gyakori je-

lenség volt, hogy kisebb-nagyobb vidéki települések élére Budapestről vagy az ország egyéb, távoli részéről neveztek ki tanácselnököket, párttitkárt, rendőrkapitányt vagy éppen Tsz-elnököket. Nem volt ez másként szülőfaluiban, Garán sem. A tanácselnökök, Földes Lajosról azonban elég hamar kiderült, hogy helye van a focisapathban, és a maga 39 évével még mindig az egyik leggyorsabb játékos. Ez ott akkor kü-

Poly. a köz. old.

A garai aranycsapat (álló sor: balról 3. Lovrity Sándor edző, 7. Páncsity Mátyas, ülő sor: 1. Páncsity Péter

lönlegességnek számított, az viszont egyáltalán nem, hogy a csapat legjobb focistái a Páncsity-testvérek, Mátys és Péter (azaz Péter) voltak. Természetes kiváltszótörzs eredményeképpen! Ha ez a fogalom egyáltalán mond még valamit a ma emberének.

A Páncsity-testvérek öten vannak, közülük négy fű, akik rövidebb vagy hosszabb ideig mind barátságát kötötték a focival. Sőt, gyereklelét lánytestvéreik, Ági is velük rúgta a labdát a háruk előtti széles utcán - fivéreikhez hasonló tehetséggel! A legismertebb közülük kétségtelenül Nikola, azaz Páncsics Miklós lett, aki 37-szer vehette fel a címeres mezt. Azt, hogy vezetéknevében a ty-os-re változott, nem a világotagság magyarázza, hanem egyszerűen az anyakönyvvezető hanyagsága.

A Garai Általános Iskola sikeres fiatal igazgatóját, a most már nyugdíjas pedagógust, Lovrity Sándort kértem meg arra, hogy idézze fel a fiúkkal kapcsolatos emlékeit, hiszen ő volt abban az időben a garai focicsapat edzője néhány éviig.

Történelmi ismereteim, valamint az életkori tapasztalatok azt mondhatják velem, hogy a személyiség fejlődésében perdöntő szerepe van egyrészt a genetikai adottságoknak, másrészt azoknak a természeti körülményeknek, amelyek között az egyének élnek, fejlődnek és annak a társadalmi közegnek, amelyben mozognak. 1952. augusztus 1-jével kerültem Gardra iskolai igazgatónak. A garai körülmények

rendkívüli állapotot jelentettek abban az időben. Az első tanévben jóformán a községben működő különböző társadalmi, politikai szervekkel történő kapcsolatafelvételen, az iskola dolgainak szervezésén túl sok egyébére nem futotta az időmből. A második esztendőben azonban a körülmények úgy alakították életutamat, hogy a községben vegetáló labdarúgó csapat edzője lettem. Ez az új helyzet számos fiatalal hozott össze. Részből olyanokkal, akiknek már saját nézeteik voltak, de olyanokkal is találkoztam, akik esetében úgy éreztem, hogy egy személyes

kapcsolatteremtés még nagyon pozitív irányban változthat: azon a falusi életvitelen, amelyet ők szülőktől, nagyszülőktől megszoktak, vagy amilyen irányban elindultak. Ilyen mértékben találkoztam egy számomra rendkívül kedves családdal, amelynek emlékét mindvégig megőrzöm, ez pedig a Páncsity család volt. A hétagú család a falu szélén, a temetőbejáratnál szemben lakott egy családi házban. Az édesapa, Miklós bácsi mellékfoglalkozásként szírási és a temető gondozása volt.

A legidősebb Páncsity-fű, Pista ekkor már leszerelt a katonaságtól. Számomra meglepő volt, hogy az ekkor nyolcosztónál teljesített szolgálatot, mert ez azt is jelentette, hogy átlagon felüli fizikai adottságokkal kellett rendelkeznie, ha őt oda besorozták. Nagy örömmre szolgált, amikor ő és mellette még két öccse is megjelent az első edzéseken. Fivéreim is hozzá hasonlóan nagyon jó felépítésű fiatal emberek voltak. A legidősebb fűvel néhány hónapi focikapcsolat után egyre ritkábban találkoztunk, viszont annál több-ször két öccsével, Mátysval és Péterrel, akik aztán hosszú éveken keresztül a garai labdarúgó élet meghatározó egyéniségeivé váltak. A bevezető gondolatomat azért fogalmaztam meg, hogy érzékeltessem azt, ha ez a család más környezetben, más körülmények között élt volna akkor, talán mindannyiukuk messze-messze előrébb jutott volna a sport területén, de nem biztos, hogy emberi tisztaság tekintetében is ugyanazok a tulajdonságaik kiemelkedtek volna, amelyekkel viszont ren-

Hárman a Páncsity fiúk közül (balról: Miklós, István, Mátyas)

delkezték, és amelyekkel ők embertelien is kivívta nagyrabecsülésemet.

Páncsity Matyi talán a család legtehetségesebb labdarúgója volt, de képtelen volt kiszakadni a családi körből. Amikor már évek óta tagja volt a megyei ifjúsági világotornának, legalább négy alkalommal meglátogatott a keszlemezmeti NB II-es csapat szakosztályvezetője, aki mindent megígért, csak hogy kimosdítsa Garáról. Matyi vállalja mindig az volt, hogy született nem hagyja el, ő hálával tartozik nekik, az édesanyja nem egészen egészséges, ezért ott marad mellettük, köszöni a megtiszteltetést, de nem megy el.

Öcséivel mindketten kb. 190 cm magasak voltak, gyorsak, abszolút kétlábúak, nagyon jól fejtettek, és hosszú évekig együtt játszottak a csapatban. Péterrel is olyan emléket őrizok, amely viszont az ő példa értékű emberi tulajdonságait tükrözi. Egy alkalommal Mázasszásváron játszottunk osztályozó mérkőzést az NB III-ba való bejutásért. Jöval a mérkőzés kezdete előtt megérkezünk a teherautóval, és hogy az utazás fátalmait levezessük, sétára indultunk, de mire készülnünk kellett volna, kiderült, hogy két játékos hiányzik. Nagyon távol, a látóhatár szélén fedezték fel őket, egy barna akna bejárata fölötti kiugró részen. Az egyik játékos megeresztett egy dobhártyaszaggató fűtjelet, mire a két fiatal ember mutogatással jelezte, hogy megértették. Nagy izgalom közepette a mérkőzés kezdetére megérkeztek. Előtte természetesen semmilyen pedagógiai eszmefuttatásnak, számonkérésnek helye nem volt. Rendesen lejátstották a meccset, és utána is csak annyit jeleztem, hogy elvártam volna tőlük, ha ilyen útra vállalkoznak, akkor előtte megkérdezték, hogy mi a véleményem. Semmiféle hangoskodás nem volt. Péter - mert ő volt az egyik csavargó - ezt annyira a szívére vette, hogy hetekig nem jött ki edzésre, mert úgy érezte, hogy megbántotta az edzőt. Az ilyenjait nézeteltérésék, de egyáltalán a családdal való jó kapcsolatot fenntartása miatt is többször meglátogattam őket. Az édesanya és édesapja is rendkívül jó beszélgetőpartnerek voltak, akik azt is szívesen elmesélték, hogy hogyan neveiték fel kisgyerekek koruk óta az öt ifjút. Előfordult, hogy nagyon nehéz anyagi körülmények között éltek, de a családon belül mindig rend volt. Egyszer elhangzott a kérdés: Miklós bácsi hogy bírt az öt gyerekkel? A válasz: igazgató úr, mindennap heten ültünk az asztalnál. Amilyen

hosszú volt az asztal, olyan hosszú pálcia fektült az asztal szélén. Amelyikük megmunkált, annak én abban a pillanatban odasuhintottam, itt olyan rend, olyan fegyelem volt mindig... Talán akkor sikerült kialakítanom azt a családi légkört, amiben most is élünk. Ha nekem bármilyen gondom van a ház körül, valamit el kell végezni, amit én már nem tudok, akkor ezek a fiatalok mind az ötten házastársaikkal együtt itt vannak, anélkül, hogy hívnam őket, mert tudják, hogy nekik a szülők segítségével ilyen értelemben kötelességük is. A legkisebb fiú, Miklós vitte a legtöbbre. Amikor megismertem, még általános iskolában járt, a karbi délszlvs iskolába. 13 éves volt, amikor a járási művelődési osztály rendszerré tette az ütőrép labdarúgó bajnokságot. Azt minden további nélkül engedélyezték, hogy a magyar iskola csapatában szerepeljen. A nagypapát hetente kétszer ecsetelt, de Miklós már jóval a kezdés előtt ott volt, és még edzés után is sokat gyakorolt iskolatársával. Ő eleve két fejjel magasabb volt a többi fiúnál, és fizikailag is sokkal erősebb volt korosztálya tagjainál. Kezdetben középhátvédként szerepeltettük, minden meocsónket megnyertük, de csak 1-2 góllal. Ekkor felmerült bennem, hogy azt a játéktelligenciát, amivel ő rendelkezik, valahogy úgy kellene a középpályán kamatoztatni, hogy támadó és védő feladatot is kapjon, hiszen képes rá. Ennek első kipróbálására Szeremlén került sor, ahol 18:0-ra győztünk. Megnyertük a járás déli bajnokságát, a döntőt Baján játszottuk az északi csoport győztesével, Sükösddelel, 3:2-re vertük őket, és ezzel járási ütőrép bajnokok lettünk. Miklós középpályai tanulmányait a budapesti délszlvs gimnáziumban végezte. Ennek az iskolának akkor testnevelő tanára szintén garsal volt, Krieskovics Antal, aki később a nemzetiégi földlör területén vált nemzetközi hírv korreográfussá. Bár beszéltem vele, de ő ottl függetlenül is úgy látta, hogy Miklit a Ferencvárosba kell elvinni. Valóban elmentek a próbajátékra, és ezt követően Mikl az ifjúsági keret 3. csapatába került egy mérkőzésre, majd utána rögtön az ifjúságiak első csapatába, ahonnan már egyenes volt az út a világotottsági. Játékának szakmai megítélésével bőven foglalkozott a korabeli sajtó. Számomra azonban az a legemlékezetesebb vele kapcsolatban, hogy amikor az ifjúsági világototunk kinn járt Moszkvában, és kétszer elment mellette a szovjet középcsatár, akkor

ő a félidőben az ötözőben levettette a címeres mezét magáról, és kérte a lecserelését: "Nem viselhetem el, hogy a magam gyenge játéka miatt szenvedjen vereséget a csapat, nem vagyok hajlandó a második félidőre kimeninni!" - mondta ő akkor. Ilyen morális tartással rendelkezett kivétel nélkül minden Páncsity-fiú, amit megítélésem szerint az otthoni légkörnek köszönhetnek, és ami későbbi életük során is meghatározóvá vált.

Még egy érdekesség, ami másoknak talán áróségek: a gyerekek közül négyen tyvel írják a neveiket, de a legfiatalabb, a Miklós Páncsics néven szerepel az újságokban. Erre vonatkozóan is faggattam az édesapát. A válasz a következő volt: Igazgató úr, én mind az öt szülést egyformán jelentettem az anyakönyvvezetőnek. Hogy az örödrög írhatta az utolsófél Páncsicsra, ma sem értem. De mindez csak évek múltán derült ki, amikor valami miatt elő kellett venni az anyakönyvi kivonatot. Viszamentem, de azt mondták: magának nem mindegy? Hát nem mindegy! - válaszoltam, mégsem javították ki az anyakönyvet, sőt még az is hozzátették, hogy én se törődjek vele...

A focipasztor körül egyébként olyan társadalmi összefogást sikerült megvalósítani, ami nem ismert lehetett. Öltözöket építettek tetejükön leltőkkel, az állami gazdaság anyagi támogatata a csapatot, a község vezetői ételk-haltak a labdarúgásra. 1955-ben a Népkeháztársasági Kupában győzelmet gyűzelemre halmoztunk, még végül a Komló NB I-es csapatával kerülünk össze. Február második felére írták ki a mérkőzés időpontját. Vastag hótakaró fedte a pályát. Szinte az egész falu kivonult a gyűg, megmítstítstük a játékeret, igaz, hogy 5:2-re kikaptunk, de nemcsak a falut, hanem a környéket is megmozgatta a nagyhírű csapat vendégjátéka. A komlói csapat edzője a sokszoros világotot Bodola Gyula volt, aki a Nagyvárad AC-nél került Magyarországra. Természetesen a mérkőzés után meleg vacsorával, zenekarral vendégül láttuk a komlóinkat. S mivel én tudtam, hogy honnan származott Bodola Gyula, a hangulat tetőpontján a zenekar rándított a székreli himnuszra, mindenki felállt, Bodola Gyula a zenekar előtt szokogott, és mindenki előtt meghatódottan köszönte meg azt, hogy vannak még emberek, akik az ő emléket így ápolják.

Páncsityéknek meglehetősen korán került TV a családba, és amikor Mikl is szerepelt a Ferencvárosban vagy a vé-

lagotthan, akkor az egész utca férfi népsége ott volt náluk. Az édesanya úgy mesélte el nekem ezeket a meocs-nézéseket, hogy nem volt szíve ott maradni velük, mert nem bírta hallgatni férje dühkitöréseit, amikhez a szomszédok még alá is játszottak. Ha ugyanis

valaki megrúgta a fiukat, akkor felugrott, és az asztalt verte, a székelt verte, hogy az a betyár járóvezető nem fújja le, szinte együtt élte meg a fával minden mérközését.

Az ötvenes évek nagyszerű garai csapatából végül is többen Baján fejezték be

pályafutásukat. Volt olyan időszek is, amikor 5 garai játékosra volt a Bajai Építők NB II-es csapatjának: Diszli, Heringer, Mikus, Páncsity Mátys és Páncsity Péter."

Schmidt Antal

BAJAI ARKÉPCSARNOK

DR. CSERBA ELEMÉR

(1876 - 1936)

A bajai gabonakereskedőm múlt századi virágzásának idején - a viros Duna melléki felvételeknek köszönhetően - gazdaság eredményeinek köszönhetően élt a gabonaforgalomból kifejeződtet dunai vízimalomság is.

Amikor 1857-ben már 2 gőzmalom dolgozott, még 103 hajómalom működött a Dunán. A molnármalomok legtöbbje jómódban töltötte életét, telenteit szerezett, jelentős szerepe volt a közéletben.

Cserba Elemér ősei is többször dunai vízimalmárok voltak. Dédszülő, Cserba Ferenc (1800-1879) vízimalmár volt. Solyomos Éde, a néprajzi tudományok landudatosa írta "A dunai "malomok kora" Baján" című cikkében többek között: "A malomok és a molnárak egyre szaporodtak, s 1815-ben 'a bajai érdemes molnár csa'" megkapta szabadságát. Az alapító

mesterek 19-en voltak. 1875-ig 182 mester nevére jegyezték fel a cőkhőnyvéc. Voltak olyanok, akik csak boldptak, aztán soha többé nem hallattak magukról, mások évtizedeken keresztül szerepelnek, egyrészt tagdíjfizetők, másrészt inas, legény szerződéseskor, szabadtársak. Ezek között is Cserba Ferenc vészi el a pálmát, aki 1827-től 1874-ig 47 éven át molnár-mester, s esselt 24 segédet szabadtól fel."

Cserba Ferenc Noszán Annával kötött házasságból született István-megyerben - a Duna közepében lévő híres, halás, hajós és molnár lakosságú telepnek egyike - amely egykor önálló község volt, majd Bajához csatolták, és egyik fővági városrészevé lett - nagypapja, Cserba János (1822-1896), aki a bajai királyi nagyfiumasumban végzte el 10 éves korától kezdve a 6 grammaitkat és 2 human osztályt. Az ilyenféle iskolázottság és eminens diák, mint Cserba János - az akkori időben a megszokottól eltérően - apja mesterségét, a molnár-szert folytatta. Mester-vizsgát tett, cőh-mester lett. Első feleségével, Szélig Rozáliával (1823-1859) kötötte házasságából 7 gyermekük született, közülük 4 fiatalon meghalt. Latin szótárba jegyezte be gyermekei születési dátumait.

Cserba János és Szélig Rozália fia, Cserba Ferenc királyi járásbíróvási albiró - később ítéltáblabíró címmel és hatáskörrel felruházott járásbíró - (aki 1847. augusztus 30-án született) 25 éves korában nőül vette (az ugyancsak bajai illetőségű Bozsák József és Pankovics Ida, 1850. április 9-én született lányát) a 22 éves Bozsák Olga Juliannát. Házasságkötésük a bajai bolvárosi római katolikus, Szent Péter-Pál templomban volt 1872. november 20-án. Baján, a 239. számú házban (ma Szerelemi utca) laktak. Három gyermekük született, Lenke (1878-1943), Desső (1873-1929) és Elemér.

CSERBA ELEMÉR FERENC SÁNDOR végjelzőként kezdte 1876. március 15. A bajai elszertelt végjelvés-számba írt, az 1886/1887-es tanévtől kezdve, és ötéves-

zett 4 osztályt. Középosztályzatú tanulónak volt a reál és human tantárgyakból egyaránt. Dolgozatának külső alakjára is előkészítés osztályzatot kapott. A harmadik és negyedik osztályban latinból előtellen bizonyítványi érdemjegyet is szerzett.

Tanulmányait a hódmezővásárhelyi gimnáziumban fejezte be, ahol sikeresen érettségizett 1894-ben, mert apja tevékenységét Hódmezővásárhelyen folytatta, majd Gödöllőre került.

Középszkolai tanulmányait lezáró vizsgája után a gödöllői járásbírói szert díjnyoskodott. Aztán közjegyző mellett írnokként dolgozott, majd ügyvédi irodában lett kezdő - nem véglegesített - alkalmazott. Kitartó szorgalommal, buzgón végzte munkáját, s mellette jogi tanulmányokat folytatott Kolozsváron és Budapesten. Jogai doktorátust szerzett, és ügyvédi vizsgát tett. Ügyvédi oldalként lapot 1903-ban Budapesten. Hosszabb évek után, amikor megnyitotta ügyvédi irodáját Újpesten, amely apjának utolsó állomáshelye volt. Ugyanabban az évben - 1903. május 23-án - megnősült. Feleségül vette - ruyai Zsoltos. János Újpesti alkori közjegyzője és neje, Királymészai Ilona lányát - a Csévfőn 1894. december 8-án született Zsoltos Ilonát, akivel házassági köztársaságban boldog 33 évet töltött el.

Házasságukból négy fiú született. Jól nevelt gyermekeként valamennyien egyetem diplomát szereztek. Orvosegyetemist végzett dr. Cserba Zoltán (1904-1958), jogi doktori oldalként dr. Cserba György (1905-1949), dr. Cserba Mátys (1908-1968) és dr. Cserba László (1910-1976). A négy fűtéstestvértől 10 gyermek származott. A fűjénél tovább él - Rákospalotán 1962-ben elhunyt - dr. Cserba Elemérné a rokonság és tanúk Bigyó németek szűrték, akiknek bajai rokonsága köztársaság. Négyvív őjpesti ügyvédszolgálatára után, 1907-től Rákospalotán nagyfűjénéségben folytatta jól megszűgyévi gyakorlatát. Hosszú évi - 1903-1923-ig - ügyvédként működött.

Az Újpest melletti Rákospalotánai - a földműves lakosság, palóc községnek -

fejlődése lassú tempójú volt. A múlt század végén tisztviselők és munkás foglalkozási rétegek csoportjaival bővült a lakosság. Megindult a tevékenység annak érdekében, hogy a település városi alulépülése. A dinamikusabb fejlődést az új betelepülők idézték elő, amihéttől az 1898. évi április 9-i községi költségvetés jegyzőkönyve azt írta - úgy látszik, hogy a helybeli "csizmások" nagyon idegenkednek a "jött-menők"-től, mert az egyik helyi lapban azt olvassuk erre vonatkozóan: "A községnek fejlődését nagyban előmozdítaná, ha ezen újabb polgárok a községnek társadalmilag is azt tapasztalhatnák, hogy nem tekintik a község köteleikében idegeneknek." De nemhogy azolnak toleltek, de még a pótdóktól kiverésbe is annak tulajdonították. Pedig, ha nem kerültek volna a községbe azok a "jött-menők", akkor még ma is 5 petroleumlámpa pislogna a Sándor utcában, melynek felállítását az 1901. október 31-i községi ülés szavazott meg nagy vita után - olvasható a "Rákospalota és Rákospálya" c. monográfiában.

A betelepült dr. Csorba Elemér 1908-ban belépéselőzést a község társadalmi érdekeivel összefüggő tevékenységbe, tanfolyámot adta szervezőkészségének, tehetségének. Ilyen előjelék alapján sikeres érvényesítésének esélyét sejtették számára. Csakhamar tagja lett a községi képviselő-testületnek, valamint egyszórá tagja és tisztviselője is több társadalmi, politikai, kulturális egyesületnek. Híve volt minden közösségi tevékenységnek.

A "Palotaújpest" című lap 1912. március végén adott hírt lapjáról, a "Rákospalotai Hírlap" március 31-i megjelenéséről. Már az is aokat mond számunkra, hogy a főszerkesztő főgimnáziumi igazgató mellett - felolvas szerkesztője dr. Csorba Elemér főjegyző lett, aki céljai megvalósításának segítésére állította be a publicisztikai tevékenységét. Legnépszerűbb törekvése azon gondolata volt, hogy tevékeny közreműködésével hozzájáruljon ahhoz, hogy Rákospalota városi rangot kapjon. Ennek érdekében írt gyökörös cikket, és lakóhelye községi érdekeit érintő ügyeknek megszabítását nékelti megelőző volt. Cselekvési folyamatait ideiglenesen az első világháború kitérőse megszakította. Bevonult katonának 1915-ben. Az első homvéd gyalogezred kötelékében teljesített katonai szolgálót 1917 augusztusáig, ahol egy véletlen szerencsés előzést következett megveszél. Ennek előbb felmentették a további katonai kötelezettséget teljesítése elől.

Azán végre elérkezett 1923. június 30. Ezen a nevezetes napon egy rendkívüli közgyűlésen nyilvánosságba hozták azt a 63.075/1923. számú belügyminiszteri-

mi rendeletet, amellyel a nagyközséget rendezett tanácsú városi minősítették. Megválasztották szeptember 1-jén a képviselőtest, és néhány nap múlva vilasztás útján - hót pályázó közül - egyhangúlag az idegen születésű dr. Csorbát a város első polgármesterének tisztségével ruházták fel. Elmondott programbeszédében ismerettert konkrét terveit, majd lelkes erőlködéssel, nagy törvéllyel vezetete az új várost gyorsan fejlődő ipari és lakóteleppé. A közigazgatási pályán létezett tevéteges tettei, magatartása elismerésűl kitüntették, 1935 novemberében magyar királyi kormányfőtandemosi címmel, s néhány hónap múlva - 1936. április 22-án - elhunyt.

A "Rákospalota és Rákospálya" c. 1938-ban megjelent monográfiában írták róla többek között: "... polgárcsírának egyhangú hízelma és szerető egyéniségtan kötszer emelte a polgármesteri székbe. Csorba Elemérben nem is csatlóztak sohasem polgártársai. A köznék igazán lelkes harcosa, a városnak valóban szorgalmas első tisztviselője volt, aki példát mutatott Rákospalotán mindeneknek, hogyan kell eredménytel és sikerrrel dolgozni. Csorba polgármesternek köszönhető Rákospalota rendezett utcsát, modern, új víghőházát, polgári fő- és léányiskoláit, amelyekben több ó létecsott, és megteremtette az Országos Stefánia Szövetség fiókját, ezenkívül különböző közhasznú intézményeket egész sorát. Programjának egyik legfontosabb pontja az volt, hogy Rákospalota csatornázását és vívszolgáltatását a mai kor követelményeinek megfelelően rendezze."

Csorba Elemér nevéhez kapcsolódik egy korszerű, helyzetével előzödet városi település léphözése, fokozatos fejlődésének alakulása, gyarapodása. Az iránta érzett tiszteltből 1991-ben ismét utcsát neveztek el róla, alórló - a második világháború előtt - volt már utca elnevezte. A Rákospalotai Kasszinóban halála után avatták fel a reliképét. A portré-leplezésre alkalmasból Szudrosi János vilasztmestert tag mondott beszédet a Kasszinó néhai díszelnökéről. Szónoklatában szólt arról, milyen szomorúság volt polgármesterül. Ebből ideolánk egyedi múltolvána jellemző mondatokat:

"... hazám vagy kultúránk megmozdulását szellemi és érlelési súlyával és hőköző áldozatkészségével mindenkoron támogatja... ellenszolgálatát nem váro jogi tanácsadója volt, a harctérre szóltott, titthonmaradt. "jogi tanácsosa szorult" családtagjainak is ... Számos jogi vonatkozású előzdsával gazdagította a Kasszinó kultúrtevékenységét ... Ezen szellemi és érlelési tölék vette magával akkor is, midőn, mint nemesen gondolköző lélek, Rákospalota város egész la-

kosságának intézője lett ... lényéből id-szagrúzó finomságával a sző igaz értelmében vett első polgára volt ... Rákospalotának egyéniségéhez hasonló városi közigazgatást teremtett, amely övelo együtt a város fejlődésének és a polgárok jólétének állott szolgálatában ... A szükséges anyagok előteremtése és azok elosztásának súlyos gondja a város első polgárának a világra nehezedett. Hogy ezen a téren néhány feladatát tökéletesen megoldotta, igazolja az a körübanámmentes lelki nyugalom és bizalom, amelyben a város más szegységéből rétegei részéről is egész polgármesteri működése alatt része volt ... minden társadalmi egyesületet, így Kasszinóintit is a mejszorgótló sorába állította, hogy a város minden áldozatkész polgára által szafusen nyújtott tevékenység öszegző kétségérz és természetbeni adományok azolnak jussanak, aiktól a szükség a legnagyobb volt ... Rákospalota minden minden társadalmi egyesületének kiemelkedő tagja volt."

Az egykori Wágner Manó Realgimnázium (ma Dózsa György Gimnázium) 1935/1936-os évtőlévben így emlékszik róla: "Tisztán ember volt. Nem szeretete az önépítést, nem kedvelte a zajos formásolást. Előcselme a munka volt."

A bajai születésű, rokonlatoktatásolra hazajárt egykori polgármester még megédezte, hogy Rákospalota területéből 1910-ben kivélt Pestújhegy. Budapest ésszeléletemi peremén fősző egykori városát 1950-ben Nagy-Budapesthez csatolták - Pestújhegyt együtt - ma Budapest XV. kerületének városrésze.

Dr. Csorba Elemér a társadalmi közpétegt egy tanácsosgy társahajtásai közt tartozott, aki saját elvándóll - nem proteclionál - kitartó odahissél és küszdani akarással került tevétegyes tisztaságbe.

Bánáti Tibor

BÚCSÚ

Hetvenhárom éves korában meghalt dr. Gussner István, a Bajai Eötvös József Tanítóképző Főiskola nyugalmazott főigazgatója. Városunk ismert közéleti személyiségétől folyóiratunk dr. Fátrai Klára főigazgató nevelőjével búcsúzik. Tanítványai, kollégái, munkatársai mély fájdalommal, néma fájhatással tisztelgően emlékező előtt.

Dr. Gussner István a Bajai állami Tanítóképzőből indult útjára. Már diákként, bajai prepárlint is a legmagasabb mérezt állította maga elő folyamatosan jeles tanulmányi eredményűvel. Fáradsztalanul sajátította el azokat az ismereteket,

Folyt. a köv. old.

szakmai, emberi értékeket, amelyeket oly eredményesen hasznosított később tartalmas, sokszínű, nagy ívű pályája során.

1944-ben kezdett tanítani. Gyalogszorfal, kerélpárral járta a Tolna megyei pusztákat, falvakat: Grábóc, Dolina, Lajvér, Bátaszék iskoláit, sugározva a szöveget és jót, felkarolva a kisiskolák megszűlt gyermekeit. Közben kitartóan dolgozott. Tanítói képzését mellett énektanárnárr, később német szakos középiskolai tanárrá, majd egyetemi doktori fokozatot szerzett.

Életeleme volt a zene. Szervezett, alakított országos hírvé vált Vasutas Kórust, általános iskolai kórusokat Bátaszékon, szimfonikus zenekart, kamarazenekart Baján. Ének-zene szakfelügyelőként szakértelmének, tapasztalatainak gazdag tárházából Tolna megye általános iskoláinak ének-zenei nevelését egyre magasabb szintre emelte.

Bőcsüznünk a létezéselölehen álló kollégáitól, aki 1959-ben intézeti, majd főiskolai tanáriként tanítani tért vissza Alma Materébe. Magas színvonalú felkészültsége, lelkesessége, közdományozó képessége, problémamegoldó képessége, következetes és szorgalmas munkavégzése mindig mintá volt számukra. Sok-sok pedagógusjelöltet nevelt emberességre, pályaszerepre, kitartó, pontos, művészes munkára. A tanfőjelöltet képzésben tudta igazán jól hasznosítani, kiteljesíteni a tanítói, általános iskolai tanári, szakfelügyelői munkája során szerzett sokrétű ismeretait, tapasztalatait.

Bőcsüznünk volt főnökönköztől, a tanszék-vezetőtől, a főigazgatótól, aki tízöt évén át irányította intézményünk életét. Alktrv, energikus tevékenységét tükrözi, hogy 1976-ban intézetünket főiskolává fejlesztette. Az újabb generációk iskolai kialakítása, több új épületrészeg lérehozása, belső korszerűsítését megvalósítása az ő érdeme. Az intézmény fejlődésének egyik legintenzívebb időszakában létrehozta a tanszéki rendszert, a gyökeres iskolai nevelési és minősített főiskolai oktatási kart.

Az intézmény kapcsolattrendszerét folyamatosan erősítette helyi, megyei, országos és nemzetközi viszonylatban is. Számos minisztériumi és szakmai, társadalmi bizottság, szervezet tagjaként mindig főiskolánk érdekeit képviselte, intézményünk jó hírnevét öregbítette. Szakmai, tudományos, oktatói és vezetési munkáját hat minisztériumi és állami látogatás ismertte el.

Nyugdíjba vonulása után sem szakadt el Alma Materétől, szeretett főiskolájától. Bvelten át - szinte az utolsó pillanatig - óraadóként továbbmunkálta az általa létrehozott és fejlesztett német nemzetiségű oktatásban, s ezt oktatási segédanyag kidolgozásával, megjelentetésével is segítette. Felkérősdünkre mindig szívesen vállalt államviszaga-záróvizsga előírt órákat, részt vett tennepelyinél, főiskolánk jeles eseményein.

Bőcsüznünk a város megbecsült polgárát, az igaz embertől, aki példát adott nekünk a családi szeretet és összetartás értékének megőrzéséből. Gyermekai Kozmálányi Deszö szavaival büszkén vallhatók:

"Tanár az én apám. Ha jár a vidéki városban, gyermekek közzöntik ös fejét, kicsinyek és nagyok, régi tanítványok,

ömlött életfútre emlékezve, lussan lekusszó kislajúk. Afint az ahajvák, kik másfél néztek. Heretesz, ügyvédek, írnokok, katonák s olykor egy országos képviselő is. Mert nagy az én családóm. Nagy az én családóm. Keletől nyugatig, nyugattól keletig. Nagy a mi családunk. Mikor vole megyek, fogva öreg karját, vezetve az óton, a szívm kítágal, s szívek közt énekel ölhagyatot szívóm. Az én édesapám az emberök apja, s én az emberöknek testvére vagyok." Bőcsüznünk az embertől, aki hosszú években át méltósággal és örösi akaraterevével lett úrrá a test, az arnyag korlátain. Végtelen türellemmel, a világ dolgai iránt folyamatosan érdeklődve viselte a reá mért szenvedéseket. Múltán adott meg neki az a hűsöléség és boldogság, hogy pedagógusjelöltként két unokáját is szeretett intézményének falai közt tudhatta. Nemrégiben még örömmel fogadtuk a jó hírt: jobban éri magát. Most mégis el kell köszönnünk. Meglétezőjük a volt tanítványok nevében a nekünk szentelt munkás életet, az értékes útraváltó emberességéből, tisztességéből, szaktudásából. Elhözönlünk a megbecsült, költségeit embertől, a kiváló kollégáitól, vezetőitől. Nyugodjék békében. Gyászoljuk, s emléket megőrzük."

A BAJAI VÁROSI KÓRHÁZ TÖRTÉNETÉNEK VÁZLATA

I. rész

Az elmúlt esztendőben sok söt esett kórházunk történetéről. Eseményeket s rangos bajai orvosokat emlegetünk tisztelőge a város 300 éves évfordulójára. A kórházunkban pároltan érlelt forráshoz jutott szerkesztőségünk, előkerült ugyanis dr. Cseh Imre összefoglaló dolgozata, amely a kórház létesítéséről egészen 1973-ig dokumentálja az intézmény történetét.

Es a munka 1974-ben jelent meg az Orvostörténeti Közleményekben a Semmelweis Orvostörténeti Múzeum, Kórház és Levéltár szerkesztésében a Medicina Kiadónál.

A Separatumot dr. Deutsch Ottó főorvos becsátotta a szerkesztőség rendelkezésére, ahétek az főorvos kénevezése alkalmával adata a Sverazó.

Énrt a gazdaságrt emíten te közzönetet mondanék.

A BAJAI VÁROSI KÓRHÁZ TÖRTÉNETÉNEK VÁZLATA — CSEH IMRE A LÉTESÍTÉSTŐL A XIX. SZ. VÉGÉIG
Az eseményeket nem először térbeli és időbeli környezetükből kiragadva tárgyaink. Megállapítás témánkra is érvenyes. Annak megértéséhez ul., miért éppen a XVIII. sz. végén érett meg az idő egy egészségügyi-szociális intézmény létesítéséhez Baján, szükséges előbb megismerkednünk a város történetének egy szakaszával is. Magyarországn, s így Baja történetében is sorsformáló szerepe volt a másfél százados török hódoltságúnak. Ismeretes, hogy a déli országrészekben a tör-

rökök uralma sokkal közvetlenebb, a magyarság szempontjából elnyomóbb és elnyomórtóbb volt, mint az északra felelő megszállt területeken. A Mátyás korában virágzó városba a törökök már 1526 szeptemberében benyomultak, majd a török közigazgatás megszervezése során a szegedi szandzsákhá tartozó 3 nahije egyikének székhelyévé tették. A hődólság idején a város teljesen török jellegűvé lett, kádi állott a város élén, melynek *Evliá Cselébi* szerint meosette, mohamedán teológiai iskolája, a belső városban 50, a palánkon kívül pedig 300 deszkatetejű háza volt. E házakban csekély kivétellel törökök laktak, amire abból következtethetünk, hogy az akkori időkből fennmaradt defterek szerint Baján 1580-ban mindössze 18, 1590-ben pedig 22 adóköteles ház volt. Adót pedig csak a keresztények fizettek. E néhány keresztény család se volt azonban magyar, hanem a már korábban török megszállás alá került, Magyarországtól délre fekvő területekről felszárgott délszláv.

Vyökéresen megváltozott a helyzet a városnak 1687-ben bekövetkezett felszabadulása után, a törökök kitakarodását követően. A város felszava a környező kisebb települések lakosságát, s lélekszámban rohamosan gyarapodott. Főleg az iparosok tömörültek Baján, úgyhogy az 1699-es összeírás Baja városában már 535 gazda mellett 199 iparost tüntet fel. Ebben az időben az iparosok száma tekintetében Baja felülmúlta Szabadkát és Zombort. A város jelentősége abból a tényből is kiválglik, hogy a felszabadult vármegye közönsége 1699-ben itt tartotta alakuló közgyűlését (s még 1785-ben is itt volt a megyei pénztár és levéltár). Nem tartozik szorosan tárgyunkhoz, de érdekessége miatt mégis papírra kívánok külni a megyeszékhely más városba kerülésének történetét. A megyének közgyűlések tartására alkalmas terme Baján nem volt, esetenként magánosoktól kellett bérelni - nem kis összegért - e orla megfelelő helyiséget. A későbbiekben aztán II. József, országjárása során a helyszínen adta ki az utasítást Zomborban az ottani ferencos rendház bezárására. A zárca ily módon üressé vált helyiségeit a vármegye bérbé vette, s ettől kezdve itt tartották a közgyűléseket, és apródonként itt helyezték el a megyei hivatalokat is, noha az ítelőségek még 1823-ban is Baján működöttek. Így esett el Baján, megfelelő épület hiánya miatt, a megyeszékhellyel járó sokféle elnyomól. Ez

az epizód azonban a város fejlődését nem akasztotta meg. E kitérő után, az időben visszakanyarodva, a város jelentőségét illusztrálándó, emlékeztetünk arra, hogy I. Lipót 1696. december 24-én (Ádám-Eva napján) szabadságlevelet adott ki, melyben Baját szabaddalmazott kamarai mezővárossá nyilvánítva. Ugyanekkor a városnak címerpajzsot is adományozott, mely - a nap emlékére - a tudás fáját ábrázolja az első emberpárral s a kígyóval. A XIX. sz. közepéig törtetlen ütemű fejlődés lemeérhető abból is, hogy a bajai r. k. egyházközségnek 1791-ben 5109, 1840-ben pedig már 12 395 tagja volt. A rohamos fejlődést 2 tényező: a város földrajzi felvése és a virágzó kézműipar lendítette előre. Az ősi vízi út szomszédsága s a kelet-nyugati irányú forgalom lebonyolítására alkalmas úthálózat a város kereskedelmi góppontját tette. Kezdetben a Felső-Bácska cserelste itt ki terményelt, majd a Ferenc-osztorárnak 1802-ben történt megnyitása után az áru-és terményforgalom Dél-Bácskából és a Bánáttól is Bajánnak vette útját. A forgalomról némi képet alkothatunk abból az egyetlen adatból, mely szerint az évi követzetvám a XIX. sz. elején 18 000 forint-ra rúgott.

A dícsőés és virágzás azonban nem tartott sokáig. A város túljutott zenitjén. Az éltető kereskedelmet derékba törte a vasúti szállítás előretörése a vízi szállítással szemben, s az a tény, hogy a budapest-zimonyi fővonalat nem Baján, hanem Szabadkán keresztül vezették, jöllehet a város az építési költségekhez 100 000 forint hozzájárulást ajánlott meg arra az eszetre, ha a vasutat Baja érintésével vezetik. A kereskedelmet tehát önkínötte a forgalom elterelődése, a virágzó manufaktúrát pedig elorvasztotta a gyáripar konkurrenciája. Városunk történelme víszolt szakaszának ismeretében törvényeszerűnek kell tartanunk, hogy a feléle felvél perlödsában, a XVIII. sz. végén felmerült a szilkségessége egy egészségügy-szociális intézménynek. A lélekszám növekedésével párhuzamosan emelkedett ugyanis az öregek, munkaképtelenek és betegek száma is.

A kórházlétesztés idejének és körülményeinek felderítésére 1963-ban levéltári kutatásokba kezdetem. Abban az időben is Baja városában keletkezett levéltári anyag a Pécsi Állami Levéltárban volt elhelyezve. Itt át tanulmányoztam a város gazdasági ügyveit rögzítő "Protocolium Assignationum et Sessi-

onum Oeconomiarum Mixtarum" feliratot viselő ama kötetet, mely az 1795-1807-ig terjedő évek anyagát öleli fel, továbbá a "Protocolium politica" e. kötetek 1790., 1791., 1792. és 1793. évfolyamait, a "Protocolium Determinationum Magistratum" 1787-92. évi anyagát magába foglaló köteteket, végül a tárgykör szerint nem csoportosított, 1792-ből és 1793-ból származó ún. "vegyes sorozat" iratait.

Kutatásaim azért irányultak az előző bekezdésben feltüntetett idöszak irataira, mert *Ropaszóvi Jakab*nak 1934-ben megjelent Baja városáról szóló könyve és az ott idézett források a kórház működésének kezdetét 1797-re tessék.

Az átnézett iratokban alapítólevelet, alapításra vonatkozó határozatot vagy ezekhez hasonló értékű dokumentumokat nem találtunk ugyan, de - amint látni fogjuk - a számlák kifizetésének dátumából, a kifizetéseket elrendelő határozatok azszövegéből, kifejezéseiből egészen pontosan meg tudtuk állapítani a kórház építkezés kezdetének és befejezésének időpontját.

Az 1963-ban átnézett iratokban a kórházra vonatkozó legkorábbi utalással egy 1780. január 15-én kelt végrendeletben találkoztam. E végrendeletre az ún. "vegyes sorozat" 1793-as anyagában, egy birtokjogi per mellékleteként bukkantam rá. Az öröktagyó: Steidl György rendelkezik benne vagyonáról, s egyik passzusza a következőképpen hangzik: "Ispta-épültre pedig 10 forintokat rendelék, az eladandó jószágomból kitélendő." Ez a lelet bizonyítja, hogy a kórház építésének gondolata 1780 elején már a kibemereket is foglalkoztató hatékony, eleven velóság volt. S hogy ez a gondolat bizonyos lappangással idő után tetet öltött, az kitünik az 1793. február 4-én tartott közgyűlésnek ama pontjából, melyben *Harikóvits András* "constitucionalis casse perceptor" bejelent, hogy az érsekségtől 557 forintért követ, 265 forintért fű vásárolt "ad rationem erigendi hospitalis". Ugyanezen év május 10-én tartott közgyűlésen ugyancsak *Harikóvits András* saját majorjának 50 forintot érő részét díjtalanul felajánlja "pro neoreorigi ocepto hospitali". *Bischoff József* közműves számlájának kiengyenlítésével az 1796. október 13-i közgyűlés foglalkozik. A jegyzőkönyv szerint nevezett közművesemter a kórház építésére már 1793. augusztus 2-án felvett 222 forint 30 krajcárt, ugyanezen év december 2-án további 100

forintot, most pedig kéri az öt megillető 207 forint 30 krajcár számlamáradvány kifizetését, minthogy szerződése 530 forintra szól. (1 forint ugyanis 60 krajcár tett ki.) Megállapítja azonban a közigyűlés, hogy vállalkozó kevesebb tetőcserepelt rakott fel, mint amennyit a szerződés előír, ezért a kifizetendő összeget 39 forint 54 krajcárral csökkentik. Egy rövid kitűrés keretében levonhatjuk azt a tanulságot, hogy már akkor is így járt az, aki a hatalomból kiessetett. Az építkezés kezdetekor ti. éppen ez a *Bischoff Jósef* volt a városbíró (íudex). A krónika ugyan nem szól róla, de alaposnak tűnik az a gyaníték, hogy ezen közhatali funkciója miatt nyerte el éppen ő a megbízást a kórház építésére. Mire azonban a végelszámolásra került a sor, lejárt a mandátuma (ekkor ugyanis már *Rebus Jósef* volt a városbíró), s a szenátor és tanács tag uraimék örömet törtek borsot a volt nagyság orra alá asszal, hogy a végössámlla összegét pár forintra csökkentették. Az eset 1796-ban történt ugyan, de az ezt megörökítő bejegyzés tartalma is igazolja, hogy kórházunk építése 1793-ban kezdődött meg. Az 1795. augusztus 10-én tartott közigyűlés pedig azt rendeli el, hogy a kórház fenntartásáról fessenek ki *Bok Jósef* ügyvegemesternek 32 forintot azokért a munkálato-kért, melyeket ő a "neocerotum xenodochium" részére végzett.

Az eddigiek összefoglalásaként megállapíthatjuk, hogy alapítóilevélj és a kórház létesítése elrendelés bármilyen irat birtoklása nélkül is napnál világosabb az a tény, amit a levéltárakban elfekvő városi jegyzőkönyvekben bírki ellenőrizhet, hogy kórházunk építését 1793 elején megkezdték, s az építkezést legkésőbb 1795. augusztus 10-ig be fejezték. E dátumok helytállóságát igazolandó, emlékeztetőül újból felidézem, hogy az 1793. február 4-én tartott ülés jegyzőkönyve "origendum hospitaléri" szól, az 1793. május 10-i ülés jegyzőkönyve "neocerigi coeptum hospitaléri" beszél, míg az 1795. augusztus 10-i gyűlés a "neocerotum xenodochium" részére teljesített munkálato-kért rendeli el az ügyvegemester számlájának ki fizetését. Ez a legutóbbi bejegyzés egyébként a melléknevi ígencnek időalkanjának elemzése nélkül, önmagában is bizonyítja, hogy az építés legkésőbb 1795. augusztus 10-én be volt fejezve. Nyilvánvaló ugyanis, hogy a végössámlla kiegyenlítése akkorigban is a munkálato-k befejezése után történt, s az is nyilvánvaló, hogy az

üvegész akkortájt az építkezés befejezését jelentette, minthogy nem kellett vessződni szerelőipari ténykedésekkel (villany-, gáz-, ivóvíz-, szennyvívezetékek stb.).

Az elmondottak alapján megöbntöttek vehetjük a XIX. századi lexikonokban és más kiadványokban, de Raposny 1934-ben kiadott könyvében is macacsal vissza-visszatérő amsz állítást, mely kórházunk alapítását 1797-re teszi. A szerzők nyilván egyenás munkájából merítettek. A legelső auktor tévedése pedig minden bizonnyal abból adódott, hogy a városi közigyűlési jegyzőkönyvekben fellelhető legkorábbi beszámoló, amely a kórház működtetés kiadásait tárja elő, az 1798. november 19-i közigyűlésen hangzott el *Jankovits Szaniszló*nak, a massae nosocomialis curatornak előadásában, s ez a beszámoló csakugyan az 1797. november 1-jétől 1798. október 31-ig terjedő időszakot öleli fel. Való igaz, hogy az 1797-et megelőző két esztendő kórházi működési kiadásairól szabályszri számadást a jegyzőkönyvekben mi magunk sem találunk, de ez a negatívum már csak azért sem lehet perődöntő, mert ezek a beszámolók nem voltak rendezesek, vagy nem kerültek be a feljegyzésekbe. Így a jegyzőkönyvek az 1797-es esztendő követő időszak kórházi kiadásainak elszámolását sem tartalmazták folyamatosan, jóllehet a kórházunk ebben az időszakiiban működését senki sem vonja kétségbe. Az a körülmény tehát, hogy a jegyzőkönyvekben nem található az 1797-et megelőző időszak működési kiadásaira vonatkozó beszámoló, semmilyetesen sem öbntetheti meg a fessoralt bizonyítékokra alapozott azon megállapításunkat, hogy kórházunk építése legkésőbb 1795. augusztus 10-én be volt fejezve.

Kórházunk tehát, ha szerényebb méretekben is, egy esztendővel korábban épült, mint a pesti Rókus kórház. Az adott körülmények közötti kórházlétesítés jelentőségét igazán csak akkor tudjuk értékelni, az egy lakos villára nehezedő terhet felbeöcsöl, ha figyelembe vesszük, hogy városunknak abban az időben mindössze 8030 lakosa volt. A városi vezetők mégis áldozatkészen vállalták, hogy részben önérből, részben adakozásokból hajlékot építenek a szegény betegeknek, s vállalták ezen intézmény fenntartásával és működtetésével járó kiadások elleterését is.

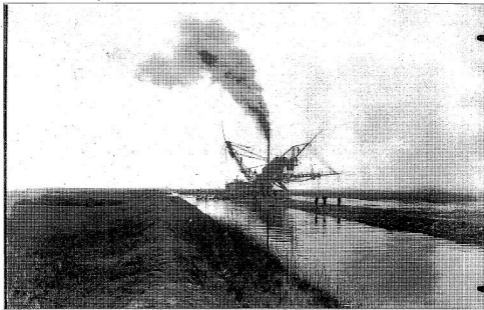
Amint láttuk, a Pécsézt tárolt, Baján keletkezett levéltári anyag áttanulmá-

nyozásából pontosan meg lehetett állapítani a kórház építésének időpontját. Ezen irattal azonban sehol sem találkoztunk *Vermes László*s *Hégyesy Krisztina* nevével, akik pedig *Raposny*i és az általa idézett források a kórház alapítóiként emlegetnek. Róla a bajai egyházi anyakönyvből annyit ki tudunk deríteni, hogy valóban Baján élt a XVIII. században, a kórház létesítése előtti években. Az anyakönyvek szerint itt kötött házasságot 1761-ben *badajfai Vermes László*val, s itt halt meg 40 éves korában 1781. február 21-én. A kórház alapítása körül vitt szerepéről azonban ez adatok nem mondanak semmit. Már kétkedni kezdünk abban, hogy egyáltalán szerepe lett volna a kórház létesítésében, annál is inkább, mert a korabeli városi jegyzőkönyvek a kórházról szólván, mindig "nosocomium oppidanumról" beszélnek, s sehol sem használják az alapítvány (fundatio vagy legatum) kifejezést.

Az alapításra vonatkozó kutatások e stádiumban átmentilek megrekedtek. Évekkel később felhívták figyelmemet, hogy talán a megye kórházalapítási kórház helyén: Zomborban keletkezett iratanyag felvilágosítást nyújthat. Puhatólósáunkra megtudtuk, hogy a *Vajdaságnak*, s benne a volt *Bács-Bodrog vármegyének* levéltári anyagát jelenleg a szerémségi *Karloőa* levéltárban (Istoriszi Archiv Sap Vojvodine, Sremski Karlovi) őrzik. A jugoszláviai illetékes hivatalos szervektől aztán engedélyt kaptunk, hogy a Zomborban keletkezett levéltári anyagot *Karloőa*n átnézzük, sőt az általunk kiválogatott iratok fotokópiáit is elkészítette és rendelkezésünkre bocsátotta a levéltár személyzete. Erre 1970-ben került sor.

A dolog természetéből adódóan a Zomborból származó iratanyagban csak olyan bajai vonatkozású ügyekkel találkozhattunk, melyeknek irati valamik miatt felkerültek a megyéhez. Ezek közül nem annyira tárgyunkkal való szoros összefüggése miatt, hanem azért, hogy az időrendi sorrendet beartsuk, egy 1790-ből származó megyei iratot említet elsőként, mely a kórház építése előtti évek felkóvbeteg-ellátásának intézményes módjára világít rá. Kitűnik ebből, hogy Baján a szegény sorsú betegek nyíron magánházaiknál, télen pedig a franciskánus rendházban voltak elhelyezve, s eltar-tásukért a város fizetett.

A karloőai levéltárban talált, XVIII. század végéről származó, a bajai kór-

házzal foglalkozó iratok nagy részét olyan panaszok teszik ki, melyeket a város vezetősége és a kórházi tőke kezelő igazgatói fel. Megtudhattuk ezekből, hogy a kórház létesítésére és fenntartására adományt felajánlók tekintélyes része nem tett eleget vállalt kötelezettségének, s nem fizette be a felajánlott összeget. De voltak olyan adósok is, akikhez a már befolyt tőlét 5-6%-os kamatra kihelyezték, és ezek is késedelmeskedtek a visszafizetéssel. Mindez sokkenőket idézett elő a kórház üzemben tartásában. Az előzőkben összegszerűen is kimutattuk, hogy a kórház felépítése viszonylag nem nagy összeget emésztett fel, annál inkább hiányzott a pénz a kórház üzemben tartásához. Az akkori idők közgazdasági viszonyai, s minden bizonnyal a törvényes előírásoknak megfelelően is, az üzemeltetéshez nem használhatták fel az e célra rendelkezésre álló tőkét, csak annak kamatait. Ez a kórházi alapítvány a XIX. század második felére - korabeli források szerint - 50 000 forintra gyarapodott, a kórház működésének kezdetén azonban ennél jóval kevesebb lehetett. Ebből következik, hogy a kezdeti időszakban a kórházi tőke kamata a kórház üzemeltetéséhez egymagában

nem volt elegendő. A hiány részben pótlására a kiszabott pénzbüntetésekkel befolyó összegeket továbbra is a kórház pénztárába utalták át. (Mégül főleg a pénzbüntetések a kórház építésére fordították.) Amint látni fogjuk, később a városi közgyűlés elrendelte azt is, hogy a város kasszájából kifizetett számlák minden forintjából vonjanak le 1 krajcárt a kórház javára. Voltak aztán olyan bevételi források is, melyeket különösebb finnyáskodás nélkül is izléstelennek tarthatunk. Gondolok itt arra a rendelkezésre (amely egyébként még a XX. század elején is érvényben volt), aminek értelmében a bordélyház tulajdonosai engedélyük évenkénti megújítása alkalmával 15 forintot tartoztak a kórházi alap javára befizetni. Elvileg a fizetőköteles betegek fizettek ugyan ápolási díjat, de ilyen beteg kevés lévén, az ezen a címen befolyó összeg nem volt számottevő. Előrehaladást jelentett, mikor a későbbiek során sikerült ki-esszközölni a Helytartótanácsotól egy olyan rendelkezést, amely szerint a közegek tartoztak megfizetni az ápolási díjat a saját területükhöz tartozó szegény betegek után.

felvétel május 1. számúban

BAJAI HONPOLGÁR

1887. évi 1. számú törvény

1887. évi 1. számú törvény

Városterületi és Környezetvédő Lap
Mégpedig minden hónap
első napján

Felolvasó szerkesztő:
GÁLLYASZKI JÓZSEF

A szerkesztőbizottság elnöke:
Bánai Tibor

A szerkesztőbizottság tagjai:
Bálint László, Dr. Dimik József, Jitse Aurélius,
Kálcsa Béla, Dr. Lala Ferenc, Sárosi József,
Dr. Solyom Elek, Schmidt Antal,
Dr. Vajta István

Kiadja a Bajai Honpolgár Alapítvány
Postacím: 6500 Baja, Országos Inre u. 14.
Az alapítvány számlavezető bankja:
OTP Kereskedelmi Bank Rt. Bajai Filéja
117.320.33
Bajai Honpolgár Alapítvány 200/0119

Nyomdai munkák:
KALAPRESS Kft.
Baja, Petőfi S. u. 4. Tel.: 79/322-241

LAPALAPÍTÓ: FJVÁROSI ÁBR

RÉZIRATOT, FÉNYKÉPET NEM ÖRZUNK
MÉG IS NEM KÜLDÜNK VISSZA.